

ЛИСТ ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ
ИЗЛАЗИ СВАКА ТРИ МЕСЕЦА

Задужбина

ЈУН 2004. • ГОДИНА XVI • БРОЈ 67 • ПРИМЕРАК ЗО ДИНАРА

ДЕЈАН МЕДАКОВИЋ: „ПОУКЕ ПРОСЛАВЕ ДВЕСТОТЕ ГОДИШЊИЦЕ СРПСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1804–1814“

Да не будемо од заборава засути

Нашије задатак да се коначно саберемо и узбудијмо, да њокушамо избећи све невоље овог хаотичног времена које ујрожава не само нас већ и европску цивилизацију. Србију чекају многи неостварени науми, који нам одузимају право на њихово неуједиљално посматрање изван свакодневног живота

π

олагано и нездадржivo гасну зубље једне проповеди коју је српски народ дочекао збуњен и неприпремљен. Утисак је као да се славље судбиносне српске револуције дешавало негде далеко, у неком другом роду, као да се своје подсећање на сопствену прошлост овде једва кога тиче. Чак и свечарски одбор као да се упла-

шио од примљеног задатка. Састављен по превазиђеном узору, од првог часа је успешио умртвио сопствену делатност што је, с обзиром на његов састав, било неизбежно. Идејни правац прославе изгубио се у свечарењу фолклорног типа. Свео се на јавни спектакл са неубедљивим сценским „масовкама“. Све се одиграло невољно, готово у страху организатора да не падну у канце опасног национализма. Обелоданила се немоћ да са дужном пажњом прихватимо поруке и поуке које нам пружају оба српска устанка. Те сметње, никако случајне а још мање безазлене, имају своје дубље оправдање. Као да смо сами преорали путеве нашег политичког развоја који воде до друштвене зрелости а у темељима су сваког складног напретка. У правом духовном слепилу, као фатаморгана, ишчезла је вертикална наша историје, традиционално и дубоко укорењено осећање за правду, истинолубивост и верност моралним начелима која су озаконила европску цивилизацију. Снагом корумпираних медија и политичке борбе за неограничено владање светом, претворени смо у непокорне целате који другима спречавају њихову срећу. А наше жртве, пале за начела слободног света, осуђене су на презир и прењуткивање. Савремени свет нас грубо потискује у страну, захтевајући да у рајетинској покорности саслушамо своју осуду коју једнострano изриче победничка правда. У понижењу чекамо одобрење да нас чувари европског и свет-

ру Наполеону: „Пролазе векови, а једна нација никада не одустаје од чежње за својом независношћу, ма колико она била тегобна“. То је основна порука српских револуционара из 1804, захтев да се по сваку цену обнови српска држава. Тако су они скоро на почетку своје борбе одредили први и основни задатак српскога народа, који је у освит новог доба одредио правце поступања сабраних народних снага. Својом силином оне су биле кадре да превазиђу искрле распре устаничких воја и да са ослободилачким стазама уклоне негативно наслеђе прошлости, а пре свега неслогу и неусаглашени развој унутрашње народне управе. У после-наполеонској Европи, тачније у једном њеном делу, код Немаца на пример, брзо су уочене српске ослободилачке тежње, које су у просвећеном свету наишле на одобравање и помоћ. Била је то подршка оних духовних снага које су припремиле идеје романтизма у Европи, прикључивши их покретима за стварање нових националних држава.

Y том узбудљивом духовном сусрету, велике су заслуге Вука Стефановића Карапића, који је Европи понудио најлепше резултате свог огромног духовног искуства. Тај дар пробуђеног српског народа стигао је европском свету из самог срца српске револуције, који га је прихватио с пажњом и разумевањем.

Овом чину претходи и велики утицај Доситеја Обрадовића, следбеника европског просветитељства који је прегао да Србима утре путеве европизације смањујући раскораке који су их без њихове кривице делили од просвећеног света. Образован у Ха-

леу и Лайпцигу код Еберхарда и Борна, Обрадовић је Србима подарио свој превод Лесингове мале игре „Мамон“ о пријатељству. Проучавање метафизике и логике код Лајбница и практичног начина мишљења код Волфа није човекољубивог Доситеја спречило да на позицији српског устанника напусти лагодност грађанској живота у Трсту и да се до смрти преда свом „србском отечеству“. Поучио нас је трајно својим примером како паметно схваћени космополитизам није у несагласју са истинским родољубљем. Појавили су се први озбиљнији покушаји да се у ватри револуције не занемаре просвета и образовање. Захваљујући овим напорима, Србија је добила и своје прве школе и програм да се европска мисао прилагоди тешким условима борбе против заосталости. Дирљиве су овакве тежње да се измре начела модерне западњачке етика са оним која су се одржала у чврсто омеђеним оквирима касновизантијске духовности. Целокупно Доситејево дело, као и његова неуморна просветитељска личност уградијени су у поруке српске револуције од трајне вредности.

Њима припада и деловање устаничког законодавца првог Матеје Ненадовића. Ратник и дипломата, првог дар је Законик саставио из више духовних извора, од средњовековног Законоправила, заправо Фотијевог Номоканона и појашњењима Јована Зонаре, Душановог законика и тада најнапреднијег европског закона, Наполеоновог *Côle Civil*. Без обзира на комплитивни карактер противног законика, битна је његова основна мисао да нема цивилизована земља без закона и његовог поштовања. Као да у том устаничком

(Наставак на 3. страни)

НА ВИДОВДАН СЕ ОДЛУЧУЈЕ О ТОМЕ ДА СЕ МАНАСТИР ДЕЧАНИ УВРСТИ У СВЕТСКУ БАШТИНУ

Задужбина краљевске лепоте

Манастир Дечани из раног 14. века задужбина је краља Стефана Дечанског

Страна 7.

ИЗ БРОЈА У БРОЈ

Друга седница
Управног одбора

Друга (78) седница Управног одбора одржана је 11. јуна ове године. На овој седници разматрано је остваривање програма Вукове задужбине и услови за коришћење пословног простора у II објекту комплекса Задужбине, као и нови предлози за програм Задужбине и нека кадровска питања.

У остваривању програма у 2004. години посебна пажња била је усмерена ка Свечаној академији Вукове задужбине, посвећеној 200. годишњици Првог српског устанака, затим окружном столу „Фолклор данас“ одржаном у оквиру манифестације „Дани ћирилице“ у Баваништу, у организацији тамошњег органка Вукове задужбине.

Управа Вукове задужбине најтоплије им захваљује. С. Б.

Дарови Задужбини

Вуковој задужбини даровали су своје књиге и књиге других аутора: Друштво „Свети Сава“ из Београда, др Драган Николић из Ниша, Милене Арсовић из Земуна, Драго Ђутић из Београда, Удружење „Завичај“ Грађевача, Огранак у Београду, Михаило и Милош Луковић из Београда и Емил Поповић из Београда.

Управа Вукове задужбине најтоплије им захваљује. С. Б.

О језику и писму

У Гимназији у Грачаници, 12. марта 2004. године, одржана је трибина на тему положаја и судбине српског језика и писма.

Тим поводом окупили су велики број посетилаца. Посебно интересовање показали су ученици из Грачанице. Предавање је одржало проф. др Милош Ковачевић, познати лингвиста, а трибина је присуствовала и министар просвете у Влади Републике Српске проф. др Гојко Савановић. Проф. др Ковачевић је говорио о историји и судбини српског писма.

А језик данас – како дефинисати стање српског језика у окружењу; какав је босански језик, како сачувати ћирилицу? Питанја су суштинска – одговор? У политици, у ставу моника или у нама самима. Повеља Немањића учи и опомиње. Смеју ли Срби занемарити судбину језика и писма? Р. В. С.

Гошћа из

Швајцарске

Вукову задужбину посетила је 28. маја 2004. године госпођа Кристин Лориол из Швајцарске, која се последњих година посебно занимала за актуелне друштвене теме са јужнословенским простором. Велико интересовање показала је и за актуелну проблематику везану за живот и рад српског народа. Као познати новинар и публициста, сада живи и ради у Цириху, у својим текстовима се, поред осталог, заљаже да истина, која се тиче борбе српског народа да очува свој културни и духовни идентитет и заштити националне интересе, додре до ширије јавности. Приметно је њено ангажовање и у хуманитарним активностима.

Госпођа Лориол примили су у Вуковој задужбини академик Дејан Медаковић, председник Скупштине Вукове задужбине, проф. др Нада Милошевић-Борђевић, члан Управног одбора, Слађана Млађен, управник Задужбине, Ново Томић, новинар „Вечерњих новости“, и Славко Вејиновић, изврши саветник у Вуковој задужбини.

Уз речи добродошлице, Слађана Млађен упознала је госпођу Лориол са програмима Задужбине, посебно са радом њених огранака у земљи и расејању, као и са активностима које су у плану да се реализују у наредном периоду.

Академик Дејан Медаковић упознао је гошћу из Швајцарске са ширим историјским оквирима и аспектима борбе српског народа да заштити и очува своје егзистенцијалне националне интересе, а све то смести у савремене међународне, економске и политичке односе, а посебно односе на Балкану и на југоистоку Европе.

Госпођа Лориол захвалила је на срдочном пријему и обећала да ће поново посетити Задужбину. На крају разговора госпођи Лориол поклоњена је књига (на енглеском) Историја српске културе.

С. В.

УЗ ОРАШАЦ СЕ УЗДИГЛА И ОСТРУЖНИЦА: ОВДЕ ЈЕ НА ВАСКРСА 1804. ПОЧЕЛА СКУПШТИНА УСТАНИЧКИХ ПРВАКА И УТЕМЕЉЕНА МОДЕРНА СРБИЈА

Вожду се и стопе разазнају

О

стружница, село на обали Саве узводно од Београда, у коме и данас има доста трагова Караборђевог времена, значајно је да Први српски устанак готово колико и Орашаш. У овом селу 16. маја у оквиру прославе двестогодишњице Првог српског устанка, обележен је још један значајан јубилеј: два века откако је овде одржана Остружничка скупштина. На скупштини су се састале војводе и прваци Караборђева буне, који су донели значајне одлуке и тиме ударили темељ модерном спрском парламентаризму и демократији.

Свечаности која је одржана 16. маја у Остружници претходила је литургија у старој остружничкој цркви Светог Николе коју је служио патријарх Павле са вишем свештеника Београдске митрополије.

Затим је приређена свечана академија којој је присуствовао Предраг Марковић, председник Скупштине Србије, и његов гост Маурицијо Масари, шеф мисије ОЕБС у Србији и Црној Гори. Били су ту и представници Скупштине Београда, а међу угледним гостима била је принцеза Јелисавета Караборђевић, као представник Караборђевих потомака. После званичног програма уследило је народно весеље, пека се и во на ражњу.

Остружничани су се на време почели припремати за ову прославу. Још почетком године основали су Организациони одбор који су углавном чинили чланови Црквеног одбора. Ове свечаности одржане су под покровитељством Скупштине града Београда, која је обезбедила новаца да се уреди сеоски трг и још неке грађевине.

Остружничка скупштина, одржана у пролеће 1804. године, први пут откако је избио устанак, окупила је устаничке и нахијске прваке који су водили буну против дахија. На овом скупу који је, како се усталило мишљење код историчара, одржан од 3. до 15. маја, донете су значајне одлуке које су сељачком устанку дале савремени нови смисао, претворивши га из аграрно-сељачке буне, каквих је било и раније, у праву револуцију. У закључчима сажетим у девет тачака назирали су се обриси српске државе.

Нису баш случајно Караборђеви устаници изабрали Остружницу за овај свој важни скуп. У овом насељу, кроз које су и онда, као и данас, водили важни путеви, био је званични гранични прелаз са царином између Турске и Аустријске царевине. Сава се, директно у сремско село Јаково, у оба смера прелазила дереглијама, дужим чамцима плитког дна погодног за превоз robe и путника. Остружница је, казано језиком данашњих политичара, представљала званична државна врата кроз која се могло отићи у Европу.

Али, устаници су је изабрали за свој скуп и због тога што се она налазила иза same ратне линије којом су устаници опколјавали Београд. Та линија водила је тада од Железника, Ресника, Раковице. Поред тога, као што се то и данас ради, земаљски командант аустријских снага, једнород федмаршал-лајтнант барон Генејн, чија је команда била у Земуну, позвао је у своју војну команду представнике устаника да дахије да проговарају, како би се успоставио мир.

То што се дешавало на десној обали Саве, на територији која је била у саставу Турске будно се пратило са аустријске стране. Посебно се мотрило на Караборђа. Тако је дописник листа „Монитор“ јавио из Земуна 23. априла следећу вест: „Према једној заповести Караборђевој све нахијске старешине позване су да се скупе у главни станов под Београдом. Он сам дошао је прекујче (21. априла) и позвани су да држе ратни савет.“

Већ другог дана православног Вајсака „Монитор“ је извештавао да се у главном станов под председништвом Вожда Караборђа свакодневно одржавају седнице ратног савета. Сви историчари нису согласни ког датума и конкретно на коме месту у Остружници је одржана ова скупштина (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније). Према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понедељак, други дан Вајсака, 25. априла по старом календару.

Следиће да се устаници изјаве да је Караборђевој скупштини (има неких који мисле да се то забило и годину дана касније) према мишљењу једног од најбољих познавалаца Караборђевог живота Милена М. Вукићевића, ова скупштина почела је у понед

*Обележено и шест
векова пресејонице
Београда, 410 година
од спаљивања моштију
Светога Саве на
Врачару, као и
завршењак спољних
радова на Светосавском
храму и појатије
камена шемељца за
зграду Патријаршије*

O

д 7. до 10. маја у Београду је одржана централна свечана прослава два века од избијања Првог српског устанка, односно конституисања модерне српске државе, као и шест векова Београда као престоног града, 410 година од спаљивања моштију Светог Саве на Врачару и постављања камена темељца за нову зграду Патријаршије на Светосавском тргу.

Обележавање је почело у суботу 8. маја службом у Храму Светог Саве, када је служена доксологија, као добро дошлији гости из других сестринских цркава.

У недељу 9. маја одржана је централна прослава два века од избијања Првог српског устанка која се састојала од литије, која је прошла главним београдским улицама и Другим сабором српских хорова, на коме је учествовало око 40 хорова.

Литија је кренула са Трга Републике, са места на коме се налазила Стамбол капија, а на њеном челу био је Његова свесветост васељенски и цариградски патријарх Вартоломеј. У литији су били српска застава, ко-

ЦЕНТРАЛНА ПРОСЛАВА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У ЧАСТ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

Помен Карађорђу и молитва за његов народ

њаници, младићи и девојке у народним ношњама, питомци војних академија свих родова Војске Србије и Црне Горе, гарда, полиција, оркестири Војске, Полиције и Гарде, београдско свештенство, монаси, ђакони, чланови Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, као и икона хиландарске Богородице тројеручице. Према слободној процени, у литији је било око сто хиљада људи. По изузетно лепом времену литија је прошла централним градским улицама да би свој пут завршила код Храма Светог Саве. На свом путу се три пута заустављала ради молитве за Београђане, страдалнике са Косове и Метохије и све православни свет. Његова светост патријарх српски Павле, код споменика Светом Сави дочекао је црквене великомодестнике из сестринских православ-

ВИСОКИ ГОСТИ

Поводом централне свечаности Српске православне цркве – обележавања два века од почетка Првог српског устанка, упућен је позив свим поглаварима сестринских православних цркава да присуствују свечаности. Позиву су се одзвали Његова светост патријарх васељенски и цариградски Вартоломеј, његово блаженство митрополит Варшаве и све Польске Саве, митрополит православне цркве у Чешкој Николај, као и високе делегације других православних цркава.

них цркава, а затим су се сви упутили у Храм Светог Саве на коме су завршени грађевински радови, да би пратили Други сабор српских хорова, где су биле изведене српске, руске и византијске песме.

У Храму Светог Саве, у понедељак 10. маја свету архијерејску литургију служили су патријарх васељенски и цариградски Вартоломеј, Његова светост патријарх српски Павле, архијереји из сестринских цркава и

Српске православне цркве. Патријарх васељенски Вартоломеј, обраћајући се окупљеном народу истакао је да су се ту окупили да би били свидоци једног чуда, а то је завршетак спољних радова на величанственом белом храму, који је једна од највећих православних светиња на свету.

Код споменика Карађорђу одржан је помен великим воји и српским устаницима. Освештан је камен темељац нове зграде Патријаршије, ко-

ја ће бити у склопу Светосавског платоа. Тим чином свечано је отворен Светосавски трг.

У уторак 11. маја на Богословском факултету патријарх цариградски и васељенски Вартоломеј добио је титулу почасног доктора богословских наука за свој целокупан допринос православљу у свету.

Током боравка, црквене великомодестнике сестринских православних цркава у Београду примили су вршилац дужности председника Србије и председник Народне скупштине Србије Предраг Марковић, републички премијер Војислав Коштуница и председник државне заједнице Србија и Црна Гора Светозар Марковић. У разговорима је истакнут посебан значај хришћанских вредности као универзалних начела, која се налазе у самом темељу наше цивилизације, као и то да ће верски споменици на Косову и Метохији бити заштићени од евентуалних нових разарања.

Српска православна црква је организовала највећу светковину од Другог светског рата којом је обележена два века од избијања Првог српског устанка, односно два века постојања модерне српске државе.

Капарина ГРАНАТА

ДЕЈАН МЕДАКОВИЋ: „ПОУКЕ ПРОСЛАВЕ ДВЕСТОТО ГОДИШЊИЦЕ СРПСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1804–1814“

Да не будемо од заборава засути

(Наставак са 1. стране)
законику одзывају старе римске опомене: „Не ојачава током времена што по закону од почетка чврсто не стоји“. Опредељење да се у Србији створи судство које ће судити по закону, не може да застари јер представља живу мисао која захтева непрекидне напоре да се оно, пратећи дух времена, дрогради и усаврши. Стварање Совјета у устанку резултат је државничке мудрости и одлуке да се будућа држава устроји према реду који је једнако обавезан за све друштвене слојеве. У жељи да се ограничи било чија неограничена власт и самовоља, јасно се назиру и одреде преузете из Душановог законика средњовековне Србије. То доказује да умни подстицаји из

прошlostи могу да надживе пропаст државе у којој су настали. Постоје начела саздана од непролазних вредности. Срећан је народ који примерима из своje државно-правне историје може да пронађе подршку за своje савремено поступање. Ниједан народ не сме да се уплаши од светлих али ни од тамних страна своje историје. Ако неки савремени научници, к томе и слависта, има смелости да наше хадуке прогласи разбојницима, а не повеже их са ослободилачким борбама поробљеног народа, он доказује да се историјским збињањима може размишљати на разне начине, али никада пристрасно и с мржњом. Тужни су и они домаћи гласови који су радничкој класи Србије поручивали да је њен највећи интерес повећање производње и тржишно понашање, а не „подизање споменика некаквим војводама из Првог и Другог српског устанка“. Суочавамо се са још једном поруком ове двестогодишњице: не плашите се историје! Није историја која вуче унратаг и који напредак. Не окива

дућност. Познавање историје успешино лечи многа отуђења савременог света, усамљеност, саможивост и асоцијалност, и спречава нас да своју државу, уколико је обезакоњена, видимо као разбојничку шпиљу. Најзад, није без значаја и њена лековита улога када нове околности присилјавају све грађане једне земље да преиспитају своје и опште родољубље и да га усагласе са данашњим процесима у свету. Овакав напор претпоставља и прихватљење новог система вредности. Још је 1896. умни Михајло Валтровић упозоравао да без правог познавања „прошlostи своје, не може један народ ни да појми и скхвати задатак му у садашњости. Не познавајући потпуно што је некад знао и могао, нема живог подстицаја ни мерило за своју садашњу снагу и способност; нема оправданог поноса, који улива смелости да предузеди ван навиком ограниченог живота“. Потврђује се начело романтизма „да се историјско у једном уметничком делу не одређује као пролазност тог дела, већ као потенцијал трајања“.

Прослава 200 година од српског устанка је прошла тихо, уплатено, недостојна самог чина. Биће упамћено као тужно, необориво сведочанство националне збуњености народа који се обред у вртлогу разних супротности које бујају у данашњем светском пандемијуму. И поред свега, наше савремено поступање и сви ови необјашњиви, тешко разумљиви, или свакако неоправдани обзирни, сам раскорак у којем смо се нашли супротстављени свим токовима наше историје, па и оним најсветлијим, не умањују сјај којим зрачи српска револуција у Првом и другом устанку. Наше духовно сплијило можемо сматрати само као привремено и пролазно. Тешко је прихватити мисао да су племенита стрељања у српском народу исцрпљена

нас она заблудама и глупошћу. Она није нешто што је заувек покопано и предато забораву. Историја значи управо супротно. Њена је дужност да указује не само на прошlost него и на данашњицу, да непрекидно и непоткупљиво опомиње и на бу-

најсветлијим, не умањују сјај којим зрачи српска револуција у Првом и другом устанку. Наше духовно сплијило можемо сматрати само као привремено и пролазно. Тешко је прихватити мисао да су племенита стрељања у српском народу исцрпљена

Свечана академија

Свечана академија Вукове задужбине, посвећена 200. годишњици Првог српског устанка, одржана је у Задужбини Илије М. Коларца, 28. априла 2004. године.

Замишљена је као узорна академија која треба да послужи за пример како се обележавају ове годишњице у Орашцу, 15. фебруара 2004. године. У беседи, коју доносимо у целини, Медаковић је, суптилно, образложио своје ставове и размишљања о нашем месту у заједници слободолюбивих народа, као и зашто је програм званичног обележавања био тако блед и зашто није упућивао на устанак 1804. године.

После беседе академика Дејана Медаковића, иначе председника Скупштине Вукове задужбине, гуслар Саво Контић и глумци Марко Николић, Љиљана Благојевић и Тихомир Станић извели су програм за који је сценарио написао др Миодраг Матицки, председник Управног одбора Вукове задужбине. Овај програм је назван „Српски

коначно поступала. Народ који је у два устанка са великим жртвама обновио своју државу, нема право да се без отпора преда суморним мислима и равнодушности поражених. Све кризе савременог света које не престају, већ се неутешно увећавају, испрљају и збуњују унесрећене људе, а трајаће док се не заустави убрзани раскорак духовног и материјалног света. Наш је задатак да се коначно саберемо и узбъдимо, да покушамо избегни све невоље овог хаотичног времена које угрожава не само нас, већ и европску цивилизацију. Србију чекају многи неостварени науми, који нам одузимају право на њихово неутрално посматрање изван свакодневног живота. Са разних страна стизали су позиви на буђење, а сви ти

плутарх и српски Хомер“, а био је посвећен Вуку Каракићу и Филипу Вишићу. Наиме, Вук Каракић је био учесник и сведок многих догађаја и збијања у Србији тога времена, а и прва Историја српског народа, коју је написао чувени немачки историчар Леополд Ранке, написана је захваљујући Вуку. Филип Вишић је, пре свега, у песми „Почетак буне на дахије“, а и у осталим својим песмама „описао“ херојско доба Устанка. Те песме су јединствене као књижевноисторијска грађа, веома близка епу, јер су међусобно повезане личности и догађајима.

Између интерпретација глумаца, Хор и оркестар уметничког ансамбла Војске СЦГ, са диригентима Милованом Паничем и Павлом Медаковићем, извели су химну „Востани Сербие“, затим Српско-руски марш П. Иљића Чайковског, Њест свјат и VI рукавет Стевана Мокрањца и Марш на Дрину, у обради Крешимира Барановића.

Из здравствених разлога академик Д. Медаковић није читao своју бесedu, већ глумац Иван Јагодић. Гости и све учеснице Академије, на почетку, поздравила је Слађана Млађен, управник Задужбине. Д. Л.

покличи усмрени су на остварење сна са слободној српској држави. Данас понављамо тај позив, јер нам предстоји одговорни задатак да стално дограђујемо своју државу. Око такве мисије сабрано је искуство свих наших предака, од оснивача средњовековне државе до оних који данас желе да остваре овај аманет. То нису само поједици већ цео народ. Од тог посла нема изузетака. Чиме ћемо доказати да смо разумели поруке славних српских устанника? Да ли смо доказали да заборавимо Његошеву опомену коју у „Горском вијенцу“ изговара кнез Јанко: „Похулио вјеру праједовску, заробио себе у туђину“? Из тавог ропства нема избављења. Следује казна, да будемо, како каже прата Матеја, „од заборава засути“.

Осветиљења

Још одушевљеније, ако је то мотуће, поздравили смо њојаву старој Вука Каракића на шрибини.

Ко је доживео то дивно вече у Прагу, нарочито шамо на осирву, тај ће ћа названији првом, најдирљивијом манифестацијом свесноти словенског духа на обалама Влтаве...

Y

Периоду националног препорода, словачки и српски интелектуалици кругови остваривали су многобројне контакте, који су резултирвали успешним сарадњама и великим пријатељствима. Вук је, као централна личност српске интелигенције тога времена, био сигурно најзаслужнији за већину таквих контаката. Поред Копитара, Вуков близак пријатељ био је Словак Павел Јозеф Шафарик, иначе један од првих странаца који је изабран за члана Друштва српске словесности. О томе колико је Вук поштовао Шафарика и његов рад говори и податак да се у Вуковој радионици, поред портрета црногорског кнеза Данила, Доситеја Обрадовића, кнеза Милоша, кнеза Михаила, Штромсајера и Лукијана Мушицког, налазио још само Шафариков портрет. Вук је био упознат и са радом штуро-вацима, као и са њиховим проблемима, које је већином успешно решавао кнез Михаило Обреновић, највећи мецена не само Срба него и Словака. Занимљиво је такође да су из штуро-вских клуба изашле најзначајније личности српске културе 19. века, од Буре Даничића до Ј. Ј. Змаја и Јоакима Вујића. Управо на братиславском Лицеју, српски студенти су основали „Друштво српско“ по узору на „Друштво чехословачко“, из кога је пристекао штуровски покрет. Штуровац је био и Само Томашик, аутор текста наше дугогодишње химне „Хеј, Словени“. Додуше, Томашик је студирао у Кежмарку, као и наш Јован Стерија Поповић, а био је врло активан у свим дешавањима која су организовали штуровци. Ипак, свега тога не би било да митрополит Стратимировић, са словачким свештеником Хамаљаром, није дао но-вац за оснивање славинистичке катедре у Братислави 1803. године и годинама још помагао њеног оснивача професора Јураја Палковића.

Цела прича о културним везама између Срба и Словака у 19. веку је у духу концепције Јана Колара (1793 – 1852) о свесловенској узајамности. Чак је и Коларова расправа „О књи- жевној узајамности између различитих племена и дијалеката словенских народа“, у којој је 1835. године теоријски објединио ову своју идеју. Изложио ју је и написао на чешком, а први пут објавио у целини на српском језику у „Српском народном листу“, који је издавао Теодор Павловић. Колар је такође био одушевљен и Вуковим збиркама српских народних песама, па се по угледу на њега упустио у сакупљачки рад, у коме су учествовали и други словачки интелектуалици. Колар је уз помоћ својих сарадника сакупио више од 2500 словачких народних песама. Први пут је ова збирка објављена у Пешти 1823. године, а коначно двотомно издање под називом „Песме световне Словака у Угарској“ уследило је 1834–1835. године. Колар, као и Вук, није кориговао језик песама, већ их је такође објављивао изворно. Већина песама била је на средњословачком дијалекту који је, као у српском источнохерцеговачки, касније постао основа за словачки књижевни језик. Ипак, за разлику од Вука, Колар није имао за циљ нови словачки књижевни језик, чак напротив, био је његов најужучнији али не и једни противник.

СРПСКО-СЛОВАЧКЕ КЊИЖЕВНЕ И КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ У ДЕВЕТНАЕСТОМ ВЕКУ

Од Вука и Штура до химне „Хеј, Словени“

Жа установљавању новог словачког књижевног језика, поред Јозефа Милослава Хурбана, касније члана Српског ученог друштва и Михаила Милослава Хоџе, радио је Јудовит Штур. Вук и Штур срели су се први пут 1837. године када је Вук посетио „братиславску дружину“. Од ове године Штур, дописујући се са Србима, пише на српском. Следеће 1838. године преузима братиславску катедру од проф. Палковића и, уз финансијску помоћ кнеза Михаила Обреновића, одлази на дводневни усавршавање у Хале. По повратку из Немачке, наставља свој рад на катедри. Почетком 40-их година на његову катедру долази све више младих и књижевних рад студената се унапређује. Међу младим надама братиславске славистике било је мноштво Срба. Они су по угледу на штуровце основали „Друштво српско“. Прави састанак Друштва одржан је 15. септембра 1842. године. Тада је за председника изабран Јулије Радишић, потоњи Његошев лекар, а за „протоколисту“ Ђура Даничић. Ипак, већ почетком октобра постава је премењена, па је за председника изабран Владимира Зделара из Славоније, а Даничићеву функцију записничара преузео је Ђорђе Ћирић, доцније директор крагујевачке гимназије, редовни и почасни члан Српског ученог друштва.

Очигледно катедра за славистику на братиславском Лицеју била је врло жива и културно и политички. Због тога су је власти и укинуле 1844. године. Ово је изгледа био разлог да Даничић, као и многи Словаци-штуровци, прекине своје студије. Власти су биле свесне да ће слободни, романтичарски штуровски дух почети да се бори и за слободну земљу. И заиста, револуција у Словачкој букнула је 1848. године. На целу покрета били су Штур и Хурбан. Поред прилога партијарха Рајачића, за потпору устанака, кнез Михаило Обреновић дао је десет хиљада дуката. Штур, Хурбан и Хоџа су дugo припремали овај устанак, због чега је пред саму револуцију за њима расписана по-терница. Штур одлази у Праг, а после револуције се сели у Модру. Ипак је и даље под стјалим полицијским надзором, па су контакти између Штуре и кнеза Михаила у периоду од 1851. до 1853. године били немогући. У тим тешким временима, веза између Штуре и Кнеза био је Јован Бошковић. Међутим, када се кнез Михаило 1853. године оженио угарском грофицом Јулијом Хуњадини (потомак Јанка Хуњадија – Сибињанин Јанка и Матије Корвина Хуњадија – угарског краља), повремено је живео на Иванци, имању близу Модре. На том имању се Штур, захваљујући својој снажалјивости састајао са Кнезом. Из овог периода потиче једно од последњих дела које је Штур написао, књига „О народним ријечима а повећестим племенама словenských“ (О народним песмама и проповедкама племена словенских). Написана је у Модрију 1852. године, штампана на чешком у Прагу средином 1853. године, а посвећена кнезу Михаилу. Прије ове књиге, са посветом, коју је издало Slovenské vydavatelstvo krásnej literatúry u Bratislaví 1955. године, налази се и у семинарској библиотеци катедре за славистику Филолошког факултета у Београду. Ову књигу је на српском први пут приказао Јован Суботић у бечком „Световиду“, у бројевима од 11, 15. и 18. јула 1853. године. Будући да је Јован Бошковић био упућен у Штуров рад, још пре издавања књиге, решио је да је преведе. Предвод је био готов 1855. године, две године пре штампања. Крајем исте године Штур је у лову био несретно рањен и од тих последица је преминуо 12. јануара 1856. године. Сахрањен је на гробљу у Модри, а од њега се опропо-

стио пријатељ и сарадник Ј. М. Хурбан, Штуров биограф и најистакнутији борац револуције у Словачкој.

Вук је лично познавао и Хурбана. Ако не раније, онда су се сигурно срели на словенском конгресу у Прагу 1848. године. Све се то догодило, по речима Јозефа Вацлава Фрича, чешког књижевника и публицисте, у уторак 30. маја 1848. године. На конгресу су се окупили Чеси, Морављани, Пољаци, Словаци, Хрвати, а наравно и Срби и Словаци. Ј. В. Фрич набраја учеснике конгреса, те знамо да су српску делегацију чинили Поповић (заправо Џанић), Јован Суботић и Вук.

„...у име Срба Поповић и Суботић, у име Хрвата Прица и, најзад, у име Словака говорио је Јозеф Милослав Хурбан тако топло и дирљиво да смо, повукавши га у своју средину и дигавши га на рамена, запевали сви у хору: 'Хеј, Словени'!“

Тесма „Хеј, Словени“ је као и конгрес имала свесловенски карактер. Само Томашик, штуровац, ову песму је написао још 1834. године, у недељу 2. новембра на путу за Праг. Написана је на чешком језику са примесама словакизама. Први наслов ове песме био је „Slowenska pes“ Томашикова песма само је још једна од оних о словенском духу, а не,

Фрич у наставку говори и о томе колико је Вук био познат и поштован, и то не само од стране својих колега филолога, већ како је његова појава узбуркала и људе из народа: „Још одушевљеније, ако је то могуће, поздрави смо појаву старог Вука Каракића на трибини. Ко је проживео то дивно вече у Прагу, нарочито тамо на острву, тај ће га назвати првом, најдирљивијом манифестацијом свесног словенског духа на обалама Влтаве [...]. Многи отац, многа мајка из народа подизали су своју децу, објашњавали им о појединачним групама и показивали поједине, нарочито значајне личности те покврке, нарочито старог Вука Стефановића с великом просдим бровима и једном дрвеном ногом[...]“.

Шака га Ј. В. Фрич не помиње, конгресу је такође присуствовао и Павел Јозеф Шафарик, Вуков велики пријатељ, филолог, историчар језика и књижевности, етнограф. Шафарик је дошао у Нови Сад 1819. године где је постао први директор и професор хуманистичког предмета у новосадском православној гимназији. Шафарик је најпознатији, али не и једини Словак који се налазио на челу неке српске школе. Прва четири директора карловачке гимназије, која је преуређена по угледу на чешком. Шафарик креће пут

Прага 6. априла 1833. године и у њему остаје до краја живота.

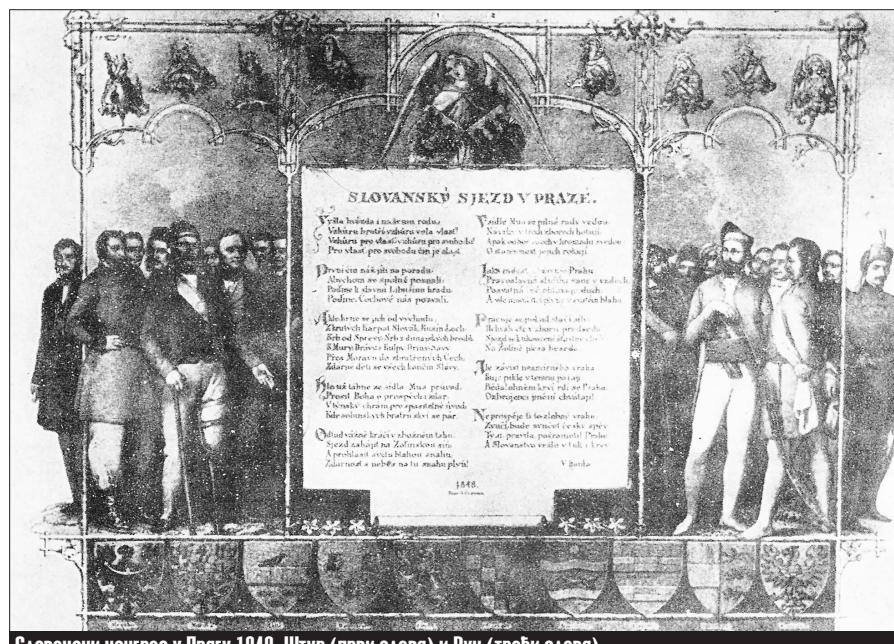
А за четрнаест година, колико је Шафарик провео у Новом Саду, уз помоћ пре свега Вука и кнеза Милоша, он је сакупио изузетан материјал, наставивши да објављује дела са јужнословенском тематиком и по одласку у Праг. Ту је Шафарик 1837. објавио „Словенске старине“ (Словенске старожитности) о пореклу и историји свих Словена, које представља његово најзначајније и најобимније дело. Пишући дело „Словенски народопис“ (Slovanský národopis) или Словенска етнографија, Шафарик је много радио на изради географских мапа Србије и Црне Горе. Поред Вука, у овом послу му је помогао и Његош. О томе сведоче између осталих и локалитети, који се помињу, а које Шафарик не би могао да наведе без Његошеве помоћи.

У Прагу је 1851. године објавио и „Споменике старе књижевности Југословенске“ (Pámatky drevního písemnictví Južnoslovanské). У оквиру овог дела нашла су се житија Ђирила и Методија, као и житија Стефана Немање од Светог Саве и Стефана Првовенчаног, уз неколико старијих српских поезија и записа, као и Законик цара Стефана Душана из 1349. године. За штампање другог дела „Споменика“ Шафарiku је новац понудио кнез Михаило, са којим га је упознао Вук приликом заједничке посете Прагу 1843. године. Шафарик је понуђену помоћ прихватио и 1853. године, такође у Прагу, штампани су „Лагольски споменици“...

Књижевне и културне везе између Срба и Словака у 19. веку биле су дубоке, пружајуће и обострано корисне. Утемељитељи те сарадње Вук и Штур дали су основне смернице, а даље су је обогаћивали многобројни прегаоци дјавају народу. Ово је тек делимично преглед српско-словачких културних веза о којима се у нашој јавности даје мање зна.

Међусобно се помажући, најзначајније личности словачког и српског народа, или два племена истог народа, како је то посматраја Колар, оставиле су нам непрочењено духовно благо. Пожртвованошћу и заједничким радом доказали су своју величину. У прилог томе иде и штуровска изрека: „My chytili sme sa do služby ducha, a preto prejst' musime cestu života trinistu“ (Ми смо се посветили духовном раду и зато морамо прећи трновит животни пут).

Стефана ПАУНОВИЋ

Словенски конгрес у Прагу 1848. Штур (први слева) и Вук (трећи слева)

како се мислило, прерада пољске будице. У почетку се песма односила на Словаке, а касније је Томашик, у духу панславизма, лубав према Словенима ставио изнад љубави према сопственом народу и променио наслов у „Na Slovany“ (Словенима). Први пут је јавно и масовно певана 4. априла 1836. године. Тога дана су штуровци организовали излет на тврђаву Јевин да положе заклетву да ће радити, борити се, живети и умрети за свој народ. Овај датум у словачкој књижевности представља врхунски почетак романтизма. Песма је доживела премијеру објављивање у Фејерпатахијевом календару, тзв. Новом и старом родољубивом календару, за 1838. годину. Каснијим проправкама, песма је све више била посвећена словенским народима уопште. Томашик је песму дефинитивно уобличио у свом завичају у Хрижном, 10. септембра 1848. године. Ставиши тачку на било какве будуће измене (и умро тачно две године касније, 10. септембра 1850.). Песма је најављена у бечком „Летопису Матице српске“ у Пешти. Исте године Вук се код Мушицког веома залагao за Шафарика. Наиме, 1824. године Мушички је био изабран за владику горњокарловачког и планирао је да у својој епархији оснује гимназију. Вук је саветовао да узме Шафарика за свог секретара и директора гимназије. Међутим у Хрватској је, као и у Угарској, евангелистима одузето право на службу, због чега ова замисаља nije ни остварена. Две године касније, 1826. у Бечу је на немачком објављена „Историја словенских језика и књижевности“ (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten). Она је у то време представљала основни извор сазнања о нашој култури и књижевности. Вук је у Бечу уредно саку-

ЈОВАН СКЕРЛИЋ (1877–1914)

Ауторитет без премца

Раздобље крајем 19. и почетком 20. века, размеђено је у смислу кретања од старог патријархалног реда и менталитета до новог грађанског и западњачког, и од уобичајене народњачке до модерне, естетички засноване књижевности. Док је у романтизму владала песма, у реализму приповетка, модерна је „златна доба“ српске поезије и критике, време рађања „београдског стила“ у критици и прози. Било је то доба успона српске поезије и деловања три критичка нараштаја који се додирују, чак сарађују на основном, јединственом задатку европизације српске књижевности. У то време, симболично, на ручак се могло позвати чак пет-шест великих песника и три велика критичара: Јубомира Недића, Јована Скерлића и Богдана Поповића. У „веку наде за српску књижевност“, како се говорило пре свега за поезију, ваљало је дати правац, поставити границе, обележити пут напредовања. Тада српска критика прераста социјолошка и детерминистичка убеђења и учвршује естетичка мерила, развијајући се између две водеће опште струје: естетизма, оличеног у Богдану Поповићу, и утилитаризма, чији је представник био Скерлић. Са Недићем, ова критичарска тројка снажно је утицала на књижевно стваралаштво и на подизање критичких мерила; са њима је српска критика први пут била не само пратилац и аналитичар књижевности, него и њен вођа и усмеривач књижевног развоја. Остали критичари, и пре и после њих, без снаге да буду вође и учитељи, понајчешће су били пратиоци српске књижевности у развоју.

Јован Скерлић је као критичар и књижевни историчар пронашао из доминантне позитивистичке струје у европској естетици друге половине 19. века; одбацио је Недићем и Поповићев унутрашњи приступ књижевном делу, иманентну критику, и обновио управо методе које су они одбацили: импресионистичку, биографску и социоисторијску. У познатом огледу *Дојмистика и импресионистичка критика* Скерлић је преимунство дао овој другој: „Кад би се импресионистичка школа употребила са догматичком, она је кудикамо тачнија или мање нетачна, и много пре за примање“. Импресионистичка критика са примесама биографског метода, коју је заступао и Сент-Бев, била је Скерлићев преовлађујући критички модел.

Иако је критиковала тзв. антиестетичаре, Скерлић је одбацивао естетику као науку, истичући да је свака научна теорија инфериорна према непrekидно променљивом животу. У отпору према естетици, изјављивао је да „апсолутног мерила нема“, осим виталистичког, који почива на уверењу да уметност треба да помаже остваривању реалних животних циљева, служећи напретку и народним тежњама. Пречег задатак за критику, сматра Скерлић – нема! Насупрот Поповићу, који је читавог живота настојао да створи систематску естетику, он је, искључујући естетику из критике или јој не придајући важност, сматрао да уметност треба да служи ослобођењу људи од различних стега и ограничења. Зато скептолике идеје у вези са књижевним делом (друштвене, филозофске и етичке) улазе у његову наглашено острашћену критику.

Био је Скерлић и дубоко уверен да ће западни рационализам донети нашој култури много зато што је рационализам урођен српском човеку! Отуда су његови фаворити у књижевности Д. Обрадовић и С. Марковић, док Вук и други романтичари, изузимајући Његоша, сматрају је, немају такав значај за српску културу! Ценио је Његоша као песника-борца за национално ослобођење Срба, као што га је одушевљавало и Шантићево и В. Петровића обновљено родољубље. Са симпатијама је писао о социјалној поезији К. Абрашевића и П. Јовкића, потцењујући Л. Костића, чак се и подсмејавајући Сарајлији.

Дела Јована Скерлића

Кратковеки Скерлић урадио је много и иза себе оставио мноштво студија, огледа и критика (*Лисци и књиге, I-XIX – 1907-1926*), шест књижевно-историјских монографија (докторска теза на француском *Француско јавно мњење према политичкој и социјалној поезији од 1830. до 1848; Поглед на данашњу француску књижевност – 1902; Јаков Игњатовић – 1904; Омладина и њена књижевност (1848-1871) – 1906; Српска књижевност у XVIII веку – 1909; Светозар Марковић – 1910; Историјски преглед српске штампе (1791-1911) – 1911; Историја нове српске књижевности – 1912. и 1914.*

У Скерлићу је, већ је примјено, постојало двојство књижевног критичара и историчара књижевности; у њему су се за примат борили критичар и историчар књижевности, а победио је синтетичар. После Стојана Наковића и још неколиких скромних покушаја, Скерлић је први начинио озбиљну *Историју нове српске књижевности*, синтезу целиног свог ангажмана на српском књижевном пољу. У њој му је, очигледно, биоблијији рационализам (много више заступљених писаца те оријентације!) него романтизам и реализам.

Скерлић је пред Први светски рат био најчитанији наш писац као слободан дух, од огромног утицаја на омладину. А био је и прозападњак. Попут Беноа, Малона и Ж. Ренана, веровао је у деловање културе на развој друштва и зато се приклонио такозваном интегралном социјализму. Од коликог је угледа и утицаја био, нека посведоче два примера: није то лико било интересовања за песника, сведочи С. Винавер, него шта ће Скерлић о песнику рећи, а Бора Станковић је причао, присећајући се тог времена, како је његовим вршицима – писцима било важно не шта пишу него шта ће критика о томе рећи. Био је овај критичар ауторитет без премца и наследник у спрској књижевној критици, литерарни борац за национално здравље и прогрес. Био је он најавторитативнији књижевни судија и свог и многих ранијих времена; Скерлић је био гласнији, а Поповић утицајнији, Поповићу са ценили, а Скерлићу се плашили.

Алекса Шантић је на вест о Скерлићевој смрти, маја 1914., писму сугестивног наслова *Наши апостол посветио његовим сенима*, а Б. Лазаревић је њему сачувао успомену као о критичару из реда учитеља, проповедника и пророка. Издавајам и два исказа о великому критичару: када је Скерлић умро, много старији Поповић је написао да је овај критичар „од којега никада знатнијег нисмо изгубили, и од којега, све у свему узвеши, нећemo никада знатнијег имати“. Много касније Д. Витошевић је духовито приметио: „За њега се може рећи и оно што је он рекао о Гијоју: 'Рад га је убио', и биће да је то, нажалост, све досад, и једини Србин који је умро од рада“ Већи подвиг и веће завештање он нам није могао оставити.

Добрије МЛАДЕНОВИЋ

ШТА ЈЕ РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ
УТВРДИО ПОСЛЕ ЧЕТИРИ МЕСЕЦА ОД ПОЖАРА У ХИЛАНДАРУ

Ноћ је прогутала векове

Y

званичном саопштењу о пожару у манастиру Хиландару које је саставила група стручњака из Републичког завода за заштиту споменика културе, а прихватила и манастирска управа, статистички гледано изнети су егзактни подаци: а то су, у грађевинском смислу, чињенице да је на површини под објектима манастира од 4602 квм изгорело 1968,5 квм или 42,78 одсто; а од укупне корисне површине у објектима која је износила 10500 квм изгорело је 5761 квм или 54,87 одсто.

Ноћ између 3. и 4. марта 2004. сагорела је

роисточној страни и који је обновљен 1598. године.

У склопу ових конака постојала су и четири од десет параклиса, унутар самог комплекса манастира Хиландара. То су параклиси посвећени Светом Сави, Светом Димитрију, Светом Николи и Четрдесет мученицима. У параклисима су изгорели иконостаси са једним бројем иконе и честице мешавине светих. Знатно су оштећене или уништене површине покривене живописом. Остатци живописа су прогорели, а богати колорит је од

четиристогодишњу градитељску историју манастира Хиландара. Не без остатка, али са остатцима који су преко ноћи стекли статус археолошких артефаката.

Пожар је кренуо у јужном делу конака који се називао Игњатовића, односно Дохија, а затим се проширио на читав северни део манастира. Изгорели су, поред поменутог, конак из 1821. године који се налази на северозападној и северној страни, остатак старог конака који је срушен приликом развода 1816-1821. узлазни комплекс, конак из 1814. који се налази на северној страни и тзв. козацки конак, који се налази на североисточном делу конака, односно на олдадину.

У целости је изгорео такозвани Бели конак. Нестало је скоро све што је његовом обновом 1598. године изграђено, а током 2003. пажљиво конзерваторски третирано и обнављано. Делом је срушен и спљивни зид из 14. века уз који је срушен конак призидан.

У конакима обухваћеним пожаром изгореле су и урушиле су се све дрвене међуспратне конструкције, преградни зидови бондуручне конструкције, еркери и кровови. Остало су само спљивни зидови масивне кон-

Исправљавање

Уместо институција и институција, картиограф Политике Јубишић Гвойић сачинио је карту којој је 1181 цркву, 113 манастира, 48 испосница, осам спомен-капела и спомен-космопурнице, што укупно чини 1350 споменика

МАПА СРПСКЕ БАШТИНЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Тога нема нигде другде у Европи

зали да ту земљу нису поштovали. Косово и Метохија су бедем цивилизације која је угашена, замрла освајањем Отоманског царства.

Да се вратимо овом другом издању карте, о коме доста говоре и броје, које опомињу и нас, али и међународну заједницу, зар не?

На карти су представљена 1994. топонима, од тога 1181 цркве, 113 манастира, 48 испосница, осам спомен-капела и спомен-ко-

Ђубиша Гвойић: бешмада две деценије истраживачког рада

стурница, што је 1350 црквених здања. Ту додајемо и 534 стара српска гробља, 96 тврђава, старих градова, тргова, као и 14 двораца српске властеле и то је све заједно 1994. топонима. Поменуо сам разрушене српске православне храмове од којих је 55 црквица, а данас их има 50. Многа црквишта и стара српска гробља су преорана и претворена у пашијаке и њиве, док су поједине цркве морале да буду потопљене ради градње акумулатура. Да ли нека земља у свету може да се похвали оваквим бројем споменика културе? Прорачуном се долази до податка да се на два и по километра налази по један топоним. Напомињем да списак није коначан. У средњем веку била је експанзија духовног живота, где су многи ктитори даровали своја имања цркви – каже у разговору са Задужбину Ђубиша Гвойић.

На крају, која се питања по Вами намењу, посматрајући топониме о којима смо разговарали?

– Да, у току су припреме за енглеско издање у коме ће бити унете све измене и допуне, везане за садашњу ситуацију, укључујући и мартовске догађаје. И у енглеском издању, као и у српском, биће мања карта са прегледом разрушених, попаљених и опљачканих православних манастира и цркава, од којих су многе средњовековне, а албански терористи су их унишили. Подаци су узети на основу евиденције Епархије рашко-призренске, Инђо-службe Косова и Метохије и издања Распета Косово. Испртана је и зона одговорности КФОР-а који представља Уједињене нације. Срећем пажњу да се ради о карти административне поделе Аутономне Покрајине Косова и Метохије, а не само о подручју Косова. Зашиће се избегава реч Метохија? Реч метох у средњовековној Србији подразумевала је малу цркву и поред ње мало земље са становом за манастире. У данашњем смислу подразумева свако имење једног манастира које је удаљено од њега. Ова карта потврђује значење подручја Метохија. Реч Космет нема никакво значење, осим новинарске скраћенице.

На крају, која се питања по Вами намењу, посматрајући топониме о којима смо разговарали?

– Где су ти житељи и неимари, као и њихови потомци данас? Где су? На самом почетку 21. века и даље се наставља уништавање српских светиња, што се само евидентира, а нисјан починилац злочина није осуђен – закључује Ђубиша Гвойић, који је урадио посао за поколења која долазе.

Кашарина ГРАНАТА

Грађаштво
наслеђе

*Сујројио својој
архитектонској
вредности и
историјском значају,
палаца Старог двора у
Београду рећисиромана
је као споменик мање
значајан чак и од
неких сеоских*

*M*онументално здање Старог двора у Београду покрива простор раскрснице улица Краља Милана и Дворске. Ова репрезентативна палата започета 1881. године, а доваршена три године касније на месту малог двора у оквиру кнежевске резиденције, чинила је једно крило у оквиру просторне целине владарског комплекса. Централно место комплекса је заузимао некадашњи Конак, вероватно предвиђен за замену већим здањем. Друго крило комплекса је настало три деценије касније као палата Новог двора (данас зграда Председништва Србије).

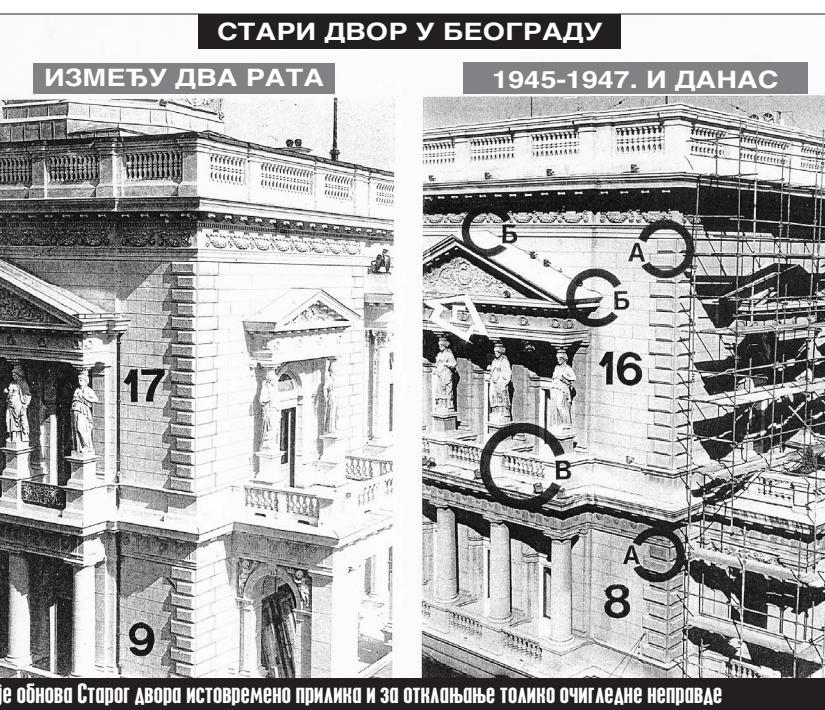
Аутентично просторно решење зграде Старог двора је ауторско дело барда српске архитектуре Александра Бугарског (1835–1891). Ово здање академског архитектонског концепта егзистира, безмalo век и по, у разним функционалним ситуацијама – од палате династије Обреновић, преко Президијума Народне скупштине, до данашњег седишта Скупштине града Београда.

У другом светском рату је тешко оштећен матични корпус објекта. Постератном обновом, која је трајала до

1947. године, здању је знатно изменењен изворни лик (Музеј града Београда сиг. Ур 8566-8567). Такво стање остало је и до данас. Овом приликом издвајамо неколико чињеница, чијим се упознавањем покреће низ веома занимљивих питања.

Мотив квадерске поделе угаоних ризалита на споју две фасаде према Улици краља Милана и ка здању Новог двора – наизменични слог и број великих и малих квадера, а тиме и нутни растер по комплетним ширинама равних поља обе фасаде, све у висини првог и другог спратног здања: у извornom стању, слог од девет комада на првом и 17 на другом спрату зграде почиње и завршава се великом квадером. Међутим, на обновљеном, тј. данашњем стању зграде, тај слог, сада од осам комада на првом и 16 на другом спрату, почиње малим квадером (уп. сл. 1 и сл. 2A и бровјеве на фасадама). Забуну увећава симетрични ризалит друге стране фасаде ка Новом двору чије стање одговара извornom, па је на снази апсурд узајамног потирања слика у огледалу. Дакле, данашња асиметрија извornе симетрије.

Пропорција (и ширина и висина), број и распоред архитектонских елемената склопа троугаоног тимпанона над каријатидама фасаде према Улици краља Милана: у извornom стању, сагласно школоованој замисли великог архитекте Бугарског, просторна структура извире тачно у ширини свог ризалита, уз академски додатак за маскирање завршне опреме олучне вертикалне, а по висини гребен слемена поштује,

Да ли је обнова Старог двора истовремено прилика и да отварање то мило очигледне непровде

је венац прелаза у кровни построј, по лазећи тачно испод њега. Међутим, на данашњем стању просторна структура тимпанона, иначе са различитим бројем и распоредом мутулса (капљица), и по ширини и висини грубо негира на ведене елементе фасадне композиције, уз нерешено одводњавање са кровића тимпанона који прихвата атмосферске падавине и са масивног венца над собом, последично остављајући флеke по видним равнима (уп. сл. 1 и сл. 2B).

Целокупан рељефни мотив из композиције уклоненог симбола у равном пољу истог тимпанона: у извornom стању, раскошна врежа флоралног покрета, уз наглашену пластичност са мотивом бачене сенке, у потпуности испуњавају једно поље тимпанона, си-

метрично уоквирујући хералдички амблем у средини. На данашњем стању поједностављена, проређена и плитка пластика неразговетног порекла, која у односу на средишњи безимени картуш нема ни секундарни значај, нити са њим чини композициону целину (уп. сл. 1 и сл. 2G).

О града лође са каријатидама другог спратног фасаде према Улици краља Милана: у извornom стању, сва три оградна поља лође између постамената са соклом, била су од кованог гвожђа, не случајно се разликују – и појединачно и као део целине, и хроматски и лакоћом – од осталих склопова здања и њихових зиданих ограда, па и од оне са спратом под со-

бом. На данашњем стању, пак, егзистира просто поновљена балустер ограда у вештачком камену (уп. сл. 1 и сл. 2B).

Предмет овог текста нису свесне промене лика палате, које се налазе у равни грешке чија је генеза јасна. Одлуку да се на седиште Президијума Народне скупштине не враћају куполе надвишene крунама, двоглави орлови и друга краљевска обележја, уз уклањање и свих преосталих, разјашњавају идеолошки разлоги у пратњи културног сплена.

Овде је реч о ирационалним грешкама које споменику додатно руже аутентични лик, одузимају идентитет. Оне се могу тумачити на разне начине – новац, време, стручна недорадост, изостанак конзерваторске свести. Ипак, чињенице су ту где јесу.

Међутим, постоји нешто што стоји увек. Простор је сложен систем у коме сваки појединачни део система утиче на све остale елементе и обратно. Простор не трип секторски приступ. У одлучивању о њему о томе се мора водити рачуна, или ће бити учињене крупне грешке. Најтрагичније је да се одлука донесена на секторском нивоу претвара у грешку на нивоу система. То неразумевање доводи до прелости дела над целином, што је супротно самој суштини простора.

Објекат је просторно остварење. Слободно стојећи примерак је посебан изазов за стручњака. Специјално када му у обнови прилази – са само једне стране.

Палата Старог двора у Београду је регистрована као споменик културе највишег ранга. Зграде партизанских болница у Пријепољу и Крчагову код Ужица су за два степена више вредноване – споменици су културе највише категорије.

Арх. Александар ИВАНОВИЋ

ДА ЛИ НАРОДНА КУЛТУРА, КУЛТУРА НАРОДА, МОРА БИТИ ТРАДИЦИЈА

Заштита неимарства

*Х*едавно је Центар за културу „Вук Караџић“ из Лознице издао књигу – зборник радова о заштити народног грађаштва. Тема је вишестruko занимљива јер је сва три њена елемента: „заштити“, „народном“ и „грађитељству“, и још понекад с њима у вези треба разаснити неке појмове који се, по правилу, најчешће, прихватају као да су подразумевају, да им је „општеприхваћено“ значење и да нису спорни – али „ја мислим другај“е, што рече велики вуковац по којем Драгиша Витошевић.

Ако је култура идеша са сфером стварношти људи чије је настањање и услов обележје њиховог настанка, ако је она, дакле, идеша основа (људског) живота – она се стално постварају како у мислима и речима, тако и у схватањима, мишљењу, знању, људским односима и предметима који они стварају и којима се служе, или бићима (билим и животињским) које користе за своје потребе. Она се, дакле, стално опредмећује и, таква, стално добијају само и тек у облицима људског заједништва, у групама. Они су, дакле, битно социјални и комуниципабили и, као такви, својеврсни кодови.

Некада су мәне културе биле незнаних размера, споре и на први поглед не-приметне – стотине година су биле потребне да би се јавиле какве уочљиве иновације. Данас су оне муњевите, догађају се и одвијају брзином светlostи или бар брзином импулса квантова који струје електронским комуникацијама.

Материјализоване или иматеријалне културалне творевине и тековине, у дугом раздобљу људске праисторије и историје, преносиле су се најпре и првенствено усменим путем, у простору дифузијом а у времену традицијом. Иако и прве, а које се крећу у свом синхроном временском трајању и постојању, улазе мање или више, краће или трајније у биће људских група – елементи који се чувају процесом традиције знатно дубље и специфичније обележавају њи-

хов идентитет. Због тога традицију и сматрамо суштински важном за формирање карактеристика људских заједница које смо касније почели да називамо „народима“, обележавајући их традицијском културом као њиховом најмаркантнијом ознаком.

Али, говорећи да је народна култура првенствено и највиши традицијска, није речено да је она искључиво таква. Неколико је већ хиљада година како су почела да настају градска насеља а с њима и све сложенији облици културе, друштвених односа и технологије. Посебно је значајна појава писма која уноси битну новину у ширење културних тековина. Настанак градова и са њима свих споменутих елемената, значи и рађање једног новог типа културе коју, због грађајског живота као најпресуднијег, употреби називамо цивилизацијом, тачније цивилизацијском културом.

Ипак, ма колико била градског карактера, ова култура није осталала у градским зидинама. Она се изливала и у подграђа, она је улазила и у руралну

средину и тако у њен етнички идентитет, који није могао остати нетакнут („незагађен?“), и стога ни народна култура

није осталала искључиво традицијском.

То је оно што желим да кажем, да на-гласим, овим нешто ширим, али неопходним увodom у разговор о теми за-штите народног грађитељства. Повод је, наиме, књига „Зборник радова о заштити народног грађаштва“. Разговор о заштити највећих културних добара“, која је настала из радова научно-стручног склопа одржаног у оквиру 67. Вуковог сабора, Поступци за ефикаснују заштиту народног грађаштва и сеоске културне баштине – на примеру програма организације „Извор“, Владимира Пецикоза: Међународна етно-радионица „Моба“ у Ровници – један од ви-гова заштити културног наслеђа.

З а сваку је похвалу што се Вуков сабор обогаћује и научно-струч-ним разговорима, избор теме – за-штите народног грађаштва – такође, дакле без и слова примедбе о уметно-стии, легитимности и користи од њеног увршћивања у програм. Не узасни у вредновање појединачних прилога, мада би се о сваком могло и морало и по-себно говорити, она што ме подстиче на размишљање, па и расправљање, јесте следеће: (1) заштите самог народног грађитељства, односно његово наслеђе, (2) заштите самог његова заштита, (3) да ли се, међутим, оно, народно грађитељство (и његова заштита), могу посматрати одвојено, ван општег сплета и преплетености („контекста“) у укупној народној култури, тј. култури (једног, српског) народа, (4) шта је (све) „традицијско“, колико се оно меня и зашто га колико, како и докле чувати?

Непосредан разлог овог расправљања јесте један, посредњи од закључака овог спомен-објекта (координатора Гордане Марковић): Разговор о народном грађаштву у оквиру програма 67. Вуковог сабора у Тршићу; Божидар Крстановић: Истраживање и заштита народног грађаштва који се најчешће, али и посебно у разним амбијентима, обележавају његове званичне заштитнике и предложе његове оживљавање раним „садржајима“ у жељи да ти етно-амбијенти буду својеврсна збивашишта, наравно у духу са извормом традицијском културом, али не њено пуко имитирање, тачније „виртуално представљање“.

Да приведем крају овај „диспут“: у питању је, међутим, неколико битних неспоразума. Једно је конзервација и рестаурација извornih аутентичних објеката који ван сваке дискусије имају своју „споменичку“ и музејску вредност и као такви морају бити сасвим нових „етно-амбијената“, евентуално насладњем на постојаће, старе, и уклапајући их у нове целине уз дужно поштовање њихове аутентичности, патине и свега

неопходну конзервацију). Вукова спомен-кућа и уопште етно-амбијент Тршића су, рекох, идеалан пример, и пример за углед како се може ваксирнути и читав заселак из неког ранијег доба или и дозволити и нове грађевине, разуме се у спољњем духу старих, ради нових потреба и намена.

На страну, засад, питања, каква је то етно-музејска и етно-конзерваторска поставка у којој је чување „грађитељског наслеђа“ заправо једино постигнуће. У једној прилици сам ту ствар овако поставio:

1. Грађитељско наслеђе није једини на ни претежни сегмент традицијске културе. Јасно је да за приказивање и оживљавање културе народа није до вољна само тзв. материјална култура – култура метеријализована у предметима и радњама потреба људи, а још мање само њен сегмент, настамбe људи, тзв. народна архитектура. Јер, може пуж беzi кућа или је онда голај. И кућица (његова) „може“ без пужа, али је тада само љутуштура...

2. Решење етнографског амбијента који се предлаже не мора али може, по жељно би било да садржи, и музејско је згро.

3. То је згро било бы заштићено и конзервирано по свим принципима и захтевима музеолошко-конзерваторске струке.

4. У оваквом „предузећу“ (подухвату) – пројекту и његовој реализацији), могу се али, међутим, не морају се приједоравати ни научних и стручних, ни неких законских ставова и прописа који се тицади тзв. етно-парка као музеолошко-конзерваторског решења... јер овакви нови „етно-амбијенти“ то нису!

Народна култура, култура народа – не мора бити само „традицијска“. А и она, таква, стално се мењала. Као што се мењала и у Вуковој доба и он то јасно уочава и установљавао, не борећи се за очување

НА ВИДОВДАН СЕ ОДЛУЧУЈЕ О ТОМЕ ДА СЕ МАНАСТИР ДЕЧАНИ УВРСТИ У СВЕТСКУ БАШТИНУ

Задужбина краљевске лепоте

Ни у Цариграду, ни у Солуну, највећим центрома византијске уметности, није на зидовима храмова остало толико фресака – више од хиљаду – нити толико фресака – више од десет хиљада, а све нејревазијене лепоте живојиша

Ж

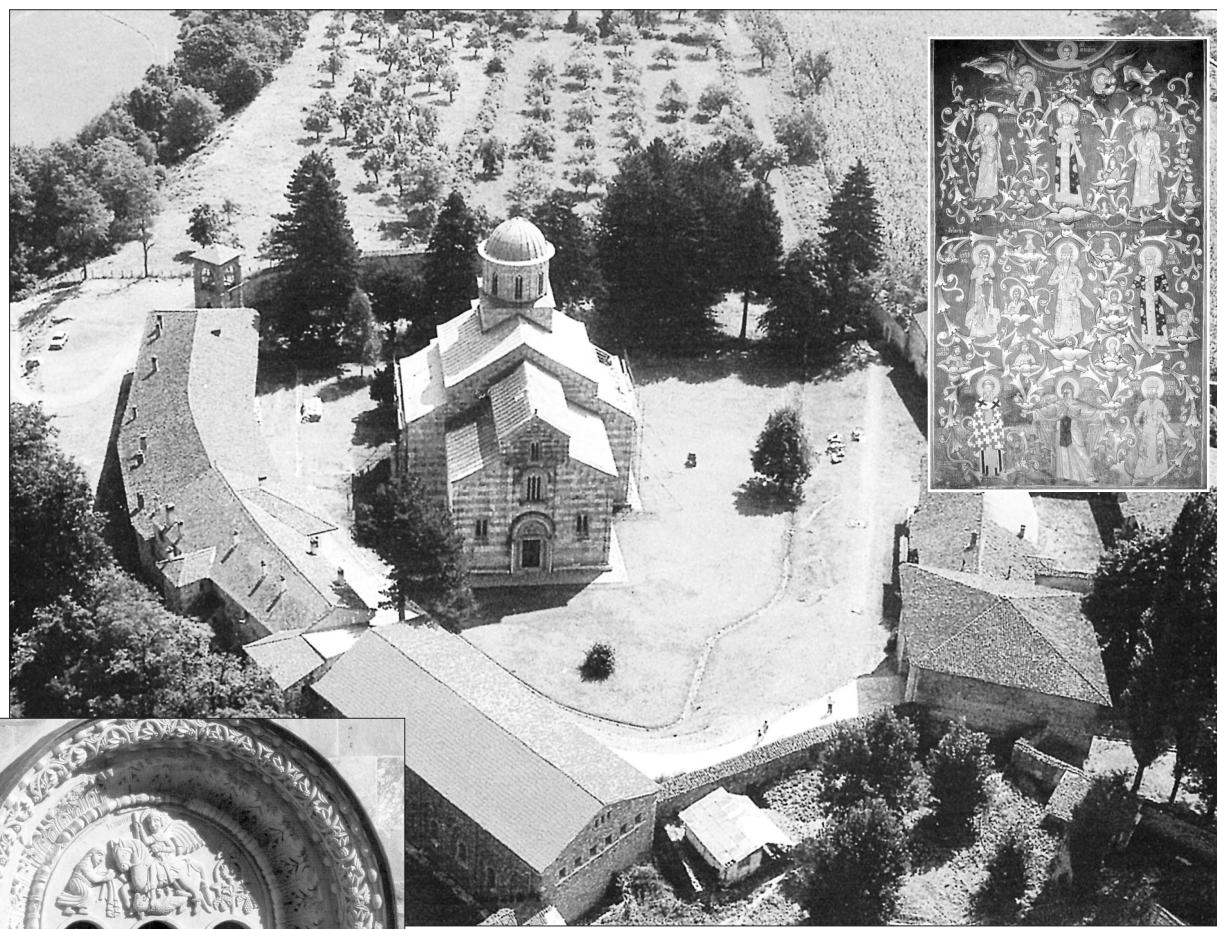
а предстојећем 28. заседању Комитета за светску културну баштину, које ће бити одржано од 28. јуна до 7. јула 2004. године у Кини (Suzhou), очекује се да се манастир Високи Дечани најзад нађе на листи светске културне баштине.

Подсетимо да је наша земља овај величанствени манастир у подножју Коритника и Проклетија, задужбину српског краља Стефана Уроша III Дечанског, кандидовала за листу светске баштине још 1996. године, али да је одлука о његовом упису, због санкција које су нам биле наметнуте, тада одложена. Зато је цела процедура, како то налажу пропозиције номинација за листу светске културне и природне баштине, обновљена. То, наравно, још увек не значи да је реч о „завршеном послу“, посебно када се имају у виду ограничења укупног броја номинација које Центар за светску баштину и светогоравна тела разматрају годишње, а ради се само о 30 споменика. Иако је ово правило, односно одлука која је усвојена 2000. године на заседању у Кернсу, изазвало многобројне полемике на последњем скупу (27. заседање Комитета за светску баштину у Паризу), оно није изменено, као што није промењено ни правило да свака држава чланица може годишње номиновати само један споменик (изузев земља које немају до сада ни једно уписано добро у листи светске баштине, што са нашом земљом није случај).

Зашто од свих изузетних споменика које имамо, а присетимо се Пећке патријаршије, Грачанице, Жиче или Манасије и Каленића, кандидујемо баш Дечане? Чини се да одговор на ово питање није тешко дати.

Стефан Дечански жељео је да по-дигне себи изузетно раскошан и велиепан маузолеј, који ће величином и лепотом надмашити све што је до тада створено, и у томе је успео. Дечани су један од највеличанственијих српских средњовековних манастира. Иако му је узор била „велика лавра“ Богородица Студеничка, која је инспирисала у многим детаљима и дечанске градитеље, Дечани се у свом архитектонском плану не ослањају ни на једно старије решење.

За место своје задужбине изабрао је живописну клисуру Бистрице (седамнаест километара од Пећи на путу према Призрену), брзе и бистре речице, окружено шумом питомих кестенова и црних четинара. Дизао ју је заједно са својим сином краљем, доцније царем Стефаном Душаном (1331–1355). Историјски извори о времену подизања манастира се међусобно не слажу, иако постоји поуздан податак о овом датуму. То је натпис на надвратнику јужног портала дечанске припрате који гласи: „Фра Вита, мали брат, протомајstor

из Котора града краљева, сазида ову цркву св. Пантократора господину краљу Стефану Урошу III и његовом сину светломе и превеликом и преславноме господину краљу Стефану. Сазида је за 8 година и сасвим је довођена црква 1335.“

Премо што је подигао цркву, краљ Стефан Дечански је дао да се сазидају зидине града које ће са својим кулама и утврђеном капијом штитити манастир. У манастирском кругу сазидана је велика трипезарија и друге зграде, а у близини манастира болница која је радила кроз цео средњи век. Затим се приступило, после подизања цркве, изради живописа. То је трајало дужи низ година јер мноштво фресака краси цркву, а живопис је коначно довођен 1350. године. Мајстори дечанских фресака остали су непознати, изузев једног, Срећног, по чијем се имену (али и стилу и садржини) може закључити да су фрескописци, као и Фра Вита, доведени из приморја. Нажалост, није пуних 50 година манастир није живео у благаствој мира и привилегија његових краљевских ктитора. После Косовске битке, већ у првом налету османлијских освајача, тешко је страдао. Када га је 1397. године посетила кнегиња Милица са своја два сина, Стефаном, доцнијим деспотом Лазаревићем, и млађим Вуком, затекла га је потпуно опустелог. Даровном повељом вратила му је отета имања, што га није поштедело од мучне историје под Турцима, упркос којој је успевао да буде једно од важних националних и културних сredišta српског народа. Средином 18. века Дечани су готово запустели и игуман манастира Хаџи Данило приступају обнови која је трајала пуних пет деценија. И владари обновљене Србије желели су да помогну Дечанима, па се међу његове добротворе убрајају Милош Обреновић и Александар Карађорђевић.

Дечанску цркву сачињавају три јасно одвојена дела: средишњи храм или наос, олтарски простор и припрате. Храм је најшири, подељен је на пет бродова међусобно одељених ступцима и мермерним стубовима и крунисан је куполом. Дечани су обложени мермерним плочама. Рачунало се на ефекте вишебојности па је оплата изведена ређањем топложутих и црвенкастих тесаника. Зато дечанска црква споља делује веома импресивно, почев од разнобојности фасаде до хармоније добро пропор-

ционалних маса и степенасто уздизаног крова ка централном делу са куполом. Мирне површине зидова оживљене су пиластрима, једноставним прозорима, бифорама и трифорама, као и са четири портала. На цркви има преко 30 прозора и две широке трифоре које су украсене и декоративном пластиком.

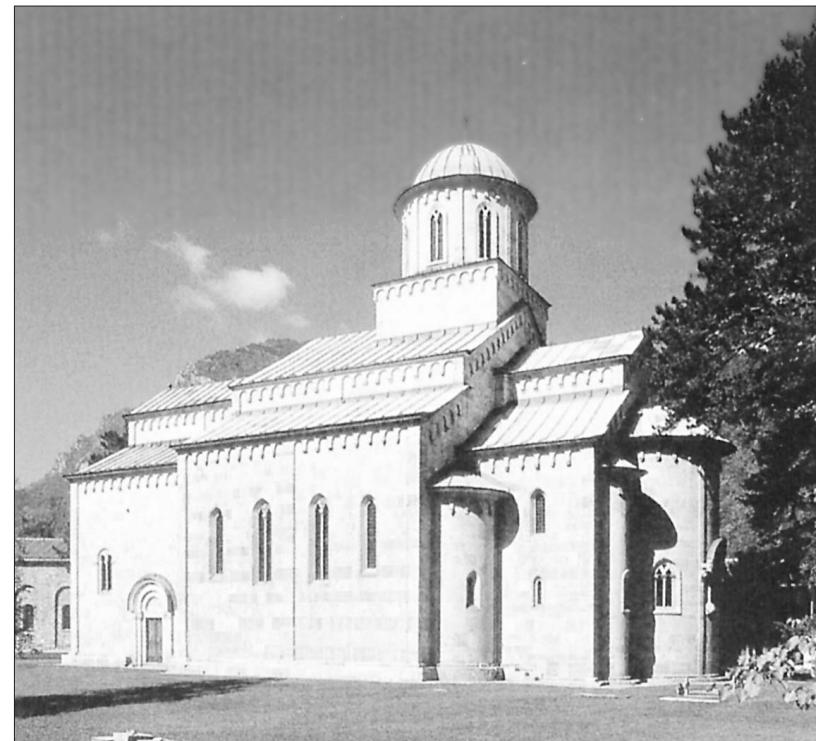
Богатство и специфичност дечанске цркве чини управо њена пластика, која украсава прозоре, капителе, конзоле, портале, али и унутрашњост цркве. Њен пластички украс схваћен је као симболичка илустрација искушења и напуштања „грешног човечанства“ за време Страшног суда. Инспирисана је углавном текстом Апокалипсе или Откровења Јовановог. Главна сцена Страшног суда израђена је на тимпанону западног портала и представља Христа – судију који на коленима држи „књигу живота људског рода запечатену са седам печата“. На јужном порталу је сцена крштења Христовог.

Од свих прозора најлепше је украсена трифора на олтарској апсиди и њен украс се састоји од преплета фантастичних и природних животиња и стилизованих људских фигура. Капители у унутрашњости цркве, као и конзоле, богато су обраћени у облику фантастичних животиња, ајда, грифона, или у облику људ-

ских глава. Дечанска пластика је по стилу романска и наговештава приморско порекло главног црквеног градитеља.

Дечанско сликарство својим облицима, колоритом и композицијама, симболима и сугестионишћу историјских портрета било је и остаће изузетна појава у српској уметности 14. века. И не само српској. По броју композиција и фигура, разноврсности тема и сикса, такође му припада посебно место. Ни у Цариграду, ни у Солуну, највећим центрома византијске уметности, није на зидовима храмова остало толико фресака – више од хиљаду – нити толико насликаных фигура – више од десет хиљада.

Скори све што је у византијској уметности током 13. и 14. века избило као ново нашло је овде места. Уведен су и нови и проширењи стари циклуси. Илустрован је скоро цео Нови завет, опширно су испрчана сва догађања из Христовог живота – његова дела на земљи, страдања, смрт и посмртни догађаји. Ове сцене су свуда (раније у једној или две зоне централног дела храма), чак и у припрати, где међу саборима и највећим календаром за целу годину са преко 360 слика доминира Христово попрсје. Први пут у нашој монументалној уметности овде је насликана

Ризница

Дечани имају и изузетно вредну ризницу. Међу готово 200 ризничких предмета истиче се богата збирка иконе, а сачувано је и многошто делова црквеног намештаја. На пример, првобитни камен иконостас или краљевски сто, мермерна кадионица, као и два саркофага – саркофаг Дечанског и саркофаг његове сестре. Један од најлепших предмета је старији крст са распећем из 1594. а по лепоти не заостају ни двери са финим сликаним Благовестима.

Од металних предмета најзначајнији су позлаћене рипиде, дело најпознатијег кујунџија тога времена – Кондо Вука.

Дечанска библиотека поседује чак 154 рукописне књиге и 20 књига из старих српских штампарија 15. и 16. века. Велики значај ове библиотеке јесте у томе што преовлађују књиге писане у 13, 14. и 15. веку (123), док су у осталим манастирским библиотекама сачувани углавном познији рукописи из 16. и 17. века.

Међу најлепше књиге ове библиотеке убрајају се – Јеванђеље на пергаменту и један Апостол.

и једна химна – Богородичин (са 24 лирска икона и кондака).

Дечани нису само уметничка глорификација божијих дела него и верна слика устројства нашег средњовековног друштва. Нигде слика царског аутократизма и вазалске зависности, са једне, и обичне гомиле, са друге стране, није тако контрастна као овде. Историјски портрети рађени су са великим смислом за реалност и спадају међу најлепше у старијем српском живопису. На источном зиду дечанске цркве насликана је, по угледу на лозу Јевсевју, која приказује славне Христове претке, лоза Немањића. Она обухвата 22 фигуре међу којима су она најглавније скоро у природној величини. Композиција почивање са родонаčelnikom Стефаном Немањом, а надовезује се његовим мушким и женским потомцима, закључујући са младим царем Урошем. Историјски портрети има на више места у цркви. Изнад царских врата на улазу у храм насликан су цар Душан и Стефан Дечански као ктитори „места сего“. И у припрати, међу светим пустинијацима крију се портрети, на пример, цара Душана, царице Јелене и младог Уроша (као и више Душанових властелина). Јужни зид цркве највећим делом заузима поворка Немањића, која почива са Стефаном Немањом, тј. Симеоном српским, и наставља се Св. Савом, краљем Милутином, те Стефаном Дечанским и царем Душаном који између себе држе модел дечанске цркве.

Овај циновски ансамбл фресака, што посебно задивљује, рађен је у једном маузолеју, у гробној цркви Стефана Дечанског, који пре личи на импозантну катедралу него на скромну задужбину. Код нас, и уопште на Балкану, и све тамо до Еуфрата, нико као Дечански није себи подигао такав споменик. Његов син, Душан, краљ и цар Срба и Грка, наставио је да гради и украсава ову спомен-цркву као да ће у њој и он почивати. У Дечанима је више оставио о себи, о својим победама, о својим породичним радостима, о свом двору и снази своје државе него у призренском маузолеју Светим арhanђелима.

Због свих ових особина дечанско сликарство је названо енциклопедијским и увек приликом суспета са њим засењује утисак о импозантном уметничком јединству великог споменика.

Миња ЧЕЛАР

ПРВИ СИСТЕМ ЗА СИНТЕЗУ ГОВОРА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И НА ОБА ПИСМА

Аутоматско читање текста

Синтетизатор говора реализован на Факултету техничких наука у Новом Саду пројекат је од националног значаја. Аутори су: mr Милан Сечујски, dr Владо Делић, Дарко Пекар, Радован Обрадовић, Факултет техничких наука, Универзитет у Новом Саду, АлфаНум г.о.о. Нови Сад

*А*утоматско читање текста од стране машине представља проблем који већ вековима заокупља истраживаче широм света, а појавом савремених рачунара дошло се и до првих применљивих резултата у тој области. Реч је, очигледно, о технологији која је у великој мери зависна од конкретног језика. Због мултидисциплинарности читавог проблема, чије успешно решавање захтева познавање наука као што су фонетика, лингвистика, математика, акустика, али и техничких области попут дигиталне обраде сигнала и програмирања, овим проблемима се у свету баве велики тимови стручњака, и проблем се у овом тренутку може сматрати успешно решеним само за ограничен број светских језика, при чему се успешност огледа у разумљивости синтетизованог говора, али и у његовој природности. У овом раду описан је систем за синтезу говора на основу текста на српском језику, реализованог на Факултету техничких наука у Новом Саду, у оквиру пројекта АлфаНум. Перформанс овог система са сасвим упоредиве са системима реализованим за највеће светске језике, а у тој његове израде водило се рачуна о бројним специфичностима српског језика, укључујући и чињеницу да је реч о једном од ретких језика који паралелно користи два писма – ћирилицу и латиницу.

*Р*азвој синтетизатора говора генерално се одвијао у два права. Једну велику групу чине синтетизатори говора на основу скупа одређених правила која математички описују поједине гласове у језику, као и транзиције између њих. Међу овим синтетизаторима најзначајнији су тзв. формантни синтетизатори. Довољно флексибилан формантни синтетизатор у стању је да уз задавање релативно малог броја параметара генерише звучни сигнал чије се временско-спектралне карактеристике могу мењати у широким границама. Захваљујући томе, могуће је, поред осталог, синтетизовати и гласове различитих говорника, под условом да су њихове репрезентативне карактеристике познате. Формантни синтеза, међутим, захтева детаљно познавање фонетике, тако да је за реализацију система који синтетизује говор прихватајући квалитета, налик природном, потребно уложити веома велик напор. Такви системи се у данашње време радије користе за изучавање перцепције говора, патологије говора и сл.

Другу велику групу чине системи који синтезу говора врше повезивањем сегмената унапред снимљеног говора. Реч је о говорном материјалу који је изговорио један говорник, тако да се од ових система не може очекивати да на основу исте базе снимљеног материјала генеришу глас произвољног говорника. Додуше, савремене методе дигиталне обраде сигнала омогућују одређене модификације у гласу говорника, тако да

се ствара утисак да је реч о новом говорнику, чак и супротног пола. Поред тога, овај тип синтетизатора је везан за одређени језик, самим тим што је материјал у оквиру говорне базе везан за одређени језик. Међутим, под условом да један језик има све фонеме које има и други, да се одговарајуће фонеме оба језика изговарају на довољно сличан начин, као и да нема битнијих одступања у статистикама појаве фонема у тим језицима, говорна база снимљена на једном језику може се успешно искористити за реализацију синтезе на другом језику.

Синтетизатори који повезују постојеће говорне сегменте су одувек представљали једнствену алтернативу формантној синтези, али је тек развојем рачунарске технологије (снажнији процесори, брже и веће меморије) омогућен на синтезу говора високог квалитета, и то спајањем сегмената који се бирају из говорне базе у току саме синтезе, односно нису унапред одређени. Овим је омогућено систему да у датом тренутку за синтезу одабере сегменте чији је садржај (фонетски и прозодијски) најприближнији садржају тражене говорне целине. Поред тога, води се рачуна да узастопни одабрани сегменти не буду сувише различити један од други

лог што најшире коришћени синтетизатори говора у свету припадају управо овој групи, што је случај и са АлфаНум синтетизатором.

*П*рви проблем који успешан синтетизатор говора треба да реши јесте да извуче из текста све информације потребне за генерисање говорног сигнала који звучи природно, у оквиру модула за језичку обраду језика, приказаног у оквиру принципске шеме синтетизатора говора на слици 1. Примера ради, у тексту по правилу није обележена акцентуација, а она, поред тога што је од суштинског значаја за природност говора, доприноси ефикаснијем растављању говорног тока на речи од стране слушаоца. То нам потврђују тешкоће са којима се сусрећемо ако покушамо да слушамо говор генерисан са потпуно константном висином гласа. У многим језицима постоји и проблем фонетизације, односно оно што је написано може знатно да одступа од онога што се изговара. У српском језику тај проблем је маргиналан, и своди се на регистровање појава као што су једначење по звучности („с девојком“), као и неки типично слушајеви асимилације фонема („дванаест сати“) [дванаестати]. Међутим, с обзиром на то да се у текстовима које треба прочитати често налазе и страни изрази написани у оригиналу, синтетизатор говора мора да успешно да прочита и то.

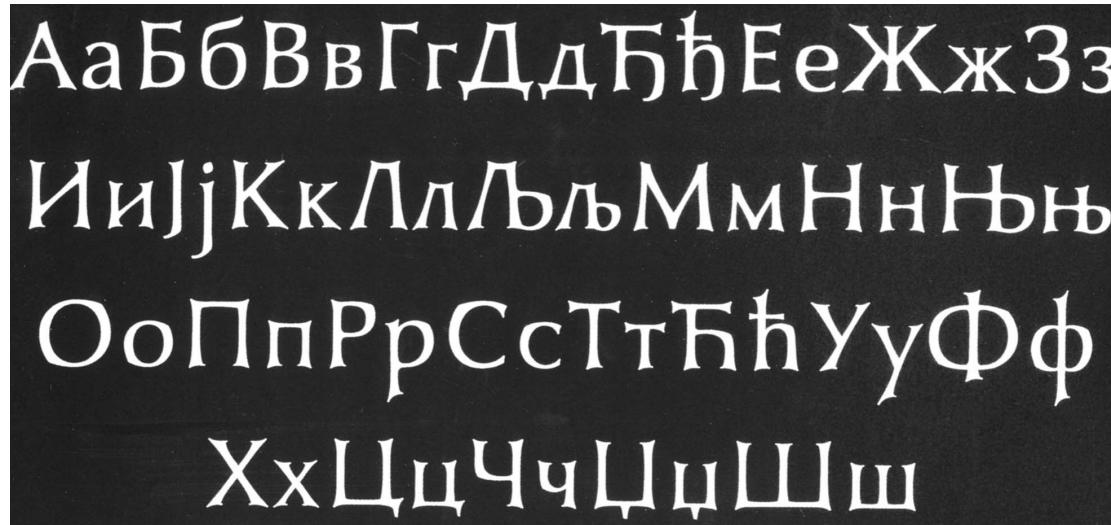
недоумици кад треба да одреди синтаксус дате реченице, али се коришћењем аутоматске синтаксне анализе реченице могућност грешке ипак знатно умањује. Осим тога, на тај начин је могуће решити и проблем преласка акцента на клитике („могу“ → „немогу“). У оквиру АлфаНум синтетизатора говора састављен је речник описаних карактеристика, а имплементиране су и одређене технике одређивања исправне акцентуације на нивоу реченице, засноване мањим на диграмима (поређењу граматичких и морфолошких категорија суседних речи и утврђивању степена њиховог слагања). Свеобухватна синтаксна анализа реченице заснована на формалним граматикама била би још успешније средство за елиминацију грешака у анцентуацији, али се сасвим задовољавајући резултати могу постићи и на овај начин.

Под условом да су ови проблеми успешно решени, односно да су нам фонетски и прозодијски садржаји реченице познати, остаје да се реши питање избора сегмената из говорне базе (дефинисање критеријума и алгоритми ефикасне претраге базе), као и конкретних алгоритама прилагођавања пронађених сегмената траженом садржају и њиховом повезивању, уз што мању чујност прелаза. Постоји неколико стандардних техника које се за то користе, међу којима треба поменути технику синтезе преклапањем фрејмова пролазног сигнала у временском домену – TD-

основу текста јесте у третману диграма „lj“, „nj“, и „dz“, који се јављају само у латиничном писму. Проблем лежи у томе што у неким речима ти диграми не представљају један фонем већ два („инјекција“, „надживети“), и то је чињеница о којој би теоретски требало водити рачуна и при састављању речника. У ћириличном писму тај проблем не постоји (правилно је написати „инјекција“, а не „ињекција“). Сматрали смо да овај проблем није потребно посебно решавати, и то из неколико разлога. Разлике у изговору две варијанте критичних диграма (као један фонем или као два) незнатне су, а и речи у којима се они јављају као репрезентенти два фонема су изразито ретке. Најбитнији разлог је, међутим, било то што се кренуло од претпоставке да је кориснику система најважније да свака реч буде прочитана онако како би то учинио човек, чак и у случају да није правилно написана, већ је учињена нека релативно честа праксисна грешка. Акцентатски речник, који је из историјских разлога урађен у латиничној варијанти, стога не води рачуна о овом проблему и сваку од комбинација „lj“, „nj“, и „dz“ третира као један фонем. Као што је већ напоменуто, због специфичне природе ових гласова, разлике у изговору су незнатне, и у великом броју случајева се и не могу регистровати.

У случају да се користи ћирилица, елиминисан је још један проблем – наиме, код писања електронске поште латиничним писмом чест је обичај пошиљаоца да не користи слова са дијакритичким знацима („ć“, „đ“, „š“ и „ž“), већ да их изрази на разне друге начине (нпр. „ć“ или „č“ уместо „ć“). Уколико би узас у синтетизатору говора представљао текст у том облику, слушалац би имао великих проблема у разумевању поруке, јер такав текст не би могао да се прочита иако је у акцентовати, грешка у интерпретацији речи написаних у овом облику била би недопустива и корисник би с правом могао да се запита због чега му систем не прочита текст барем онако како је написан, кад већ не уме правилно да га интерпретира. Због тога је овај проблем посебно осетљив, и његово одсуство представља једну од предности коришћења ћирилице у кореспонденцији електронском поштом.

Y овом раду је укратко представљен синтетизатор говора реализован на Факултету техничких наука у Новом Саду, у оквиру пројекта АлфаНум. Захваљујући бројним специфичностима српског језика, у реализацији овог система велика пажња је посвећена језичким проблемима, што је, заједно са ефикасном имплементацијом TD-PSOLA методе синтезе говорног сигнала довело до првог система за синтезу говора високог квалитета на српском језику. Овакав систем има веома широко поље примене, почев од пружања разноврсних информација и услуга преко телефона, обезбеђивања приступа Интернету и другим базама података путем телефона (енгл. Voice Portals), вокалног учња надзора у мерним и управљачким системима, страних језика, па до помоћи слепим и слабовидим особама у самосталном раду на рачунару. С обзиром на то да је реч о технологији до те мере зависно од језика да се резултати не могу очекивати од великих иностраних фирм које се до

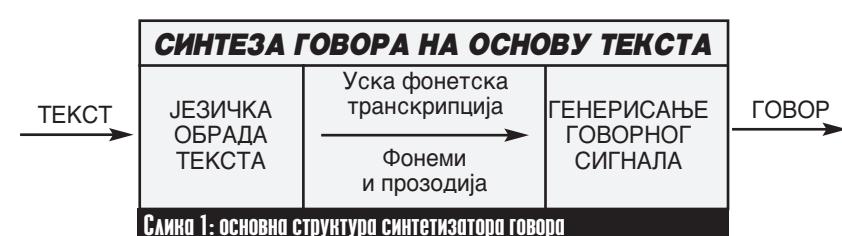

ог на месту будућег споја, како би се тај прелаз после примене посебних техника уједначавао што мање чуо. Оваква претрага усложњава читање систем, а с обзиром на то да се спроводи током same синтезе, и успорава га. Међутим, савремени рачунари су довољно бризи да успешно могу да превазиђу тај проблем. Овакви системи нису довољно флексибилни да би се могли користити у истраживачке сврхе, и, што се тиче тих флексибилности, највише што се од њих може очекивати јесу могућности промене висине и боје гласа, брзине читања и томе слично. Међутим, у данашње време ови системи генеришу сасвим разумљив и релативно природан говор, што је, поред њихове једноставности, главни раз-

лог на којем синтеза говора базише, али се тај проблем решава са помоћу свеобухватног акцентатско-морфолошког речника, који ће поред података о акцентуацији сваке речи, садржао и податак о њеној граматичкој категорији (врсти речи), као и о вредностима њених морфолошких категорија (нпр. род, падеж и број код именица). Ове додатне информације су неопходне у случајевима када акцентуација речи није једнозначна. Наиме, често су случајеви када нисмо у стању да одредимо акцентуацију речи док не познајемо конкретно окружење у коме се реч налази. Једна реч може се понекад акцентовати на више начина, често у зависности од тога која је лексичка реч у питању („сёдеть“ или „сёдёти“). Могуће је и да те две речи не припадају истим граматичким категоријама (глагол „радио“ или именица „радио“), али је могуће и да се ради о истој лексичкој речи са различитим вредностима морфолошких категорија (генитив јединине „днёвника“ или генитив множине „днёвника“).

Намеђу се два закључка – први је да речник мора да обухвата не само сваку лексичку реч, већ и сваку реч у свим њеним појавним облицима, што намеће питање обима оваквог речника и времена потребног за његову реализацију. Други закључак је да чак ни са таквим речником проблем није решен, јер је потребно обезбедити и технике којима се одређује која је од постојећих могућности промене висине и боје гласа, брзине читања и томе слично. Међутим, у данашње време ови системи генеришу сасвим разумљив и релативно природан говор, што је, поред њихове једноставности, главни раз-

СЛИКА 1: ОСНОВНА СТРУКТУРА СИНТЕТИЗATORA ГОВОРА

њих мора стићи сопственим снагама, реално је закључити да је реч о пројекту од националног значаја.

Летопис Вукове задужбине (66)

Петак, 20. фебруар 2004.

На 42. скупу слависта Србије Драгољуб Петровић урученаграда „Паље Ивић“ за значајно лексикографско дело „Речник српског говора Војводине“.

Среда, 17. март 2004. године

Користећи као изговор смрт троје албанске деце, за шта су оптужени Срби с Косова и Метохије, Албаници су, према припремљеном плану, напали Србе, српске куће и светиље – манастире и цркве на Косову и Метохији. Тога дана и те ноћи убијено је 28 Албанаца и Срба, око 900 их је рањено а спаљено и порушено 35 манастира и цркава.

Четвртак, 25. март 2004. године

У Народној библиотеци Србије, задужбина „Десанка Максимовић“ обележила 10 (десет) година од оснивања. У уметничком програму учествовао је композитор Зоран Јовановић са композицијама на стихове Десанке Максимовић, као и добитници награде ове задужбине – Матија Бећковић, Љубомир Симовић, Радмила Лазић и други, а пешице добитника који више нису живи рецитовали су глумци Гојко Шантић и Рада Ђуричин.

Петак, 26. март 2004.

У просторијама Друштва „Свети Сава“ у Београду представљена књига о городици Ненадовић из Ваљева Велиборка – Берка Савића. Тиме је Друштво започело циклус културних изложби у част 200. годишњице Првог српског устанка.

У селу Забрежју код Обреновца одржана свечана академија поводом 200. годишњице званичне српске дипломатије. Ту је прота Метеја Ненадовић написао писмо и одатле га послао у Беч, у Аустроугарску империју.

Недеља, 28. март 2004. године

Споменик, глава с попрсјем, Бранку Радичевићу, откривен у Земуну, испред Земунске гимназије, а поводом 180 година од песниковог рођења.

У Политехничкој академији у Београду, поводом 200. годишњице Првог српског устанка и годишњице рођења Ј. А. Каменског и Доситеја Обрадовића, првог министра просвете у уставничкој Србији, а у организацији Педагошког покрета Југославије, одржани Доситејеви учитељски сусрети с телом „Реформа образовања“.

Среда, 31. март 2004. године

У Задужбини одржан састанак Савета (програмског) Вуковог сabora.

Петак, 2. април 2004. године

У просторијама Друштва „Свети Сава“, професор Филозофског факултета Драгољуб Живојиновић одржao предавање „Прилике у Србији уочи Првог српског устанка“.

Студенти српског језика на Филозофском факултету у Нишкој започели штрајк глађу због одлуке Министарства просвјете ЦГ да се српски језик назове матерњи језик.

Понедељак, 5. април 2004. године

Председник Скупштине Новог Сада Борислав Новаковић примио делегацију Удружења за заштиту ћирилице српског језика коју је предводио Драгољуб Збиљић.

Уторак, 6. април 2004. године

У Народној библиотеци одржан свечани културно-уметнички програм поводом сећања на 6. април 1941. године, дан када је бомбардована Народна библиотека Србије.

Среда, 7. април 2004. године

У Етнографском музеју отворена изложба „Кровови Хиландара“ аутора Јарка Чигоје, фотографија насталих пре појару у Хиландару.

Понедељак, 12. април 2004. године

У Атељеу 212 званично представљен Microsoft Office 2003. на српском језику латиницом и ћирилицом.

Понедељак, 19. април 2004. године

Отворена изложба „Београд 2004“ Завода за заштиту споменика културе града.

Среда, 21. април 2004. године

У Етнографском музеју у Београду отворена изложба „Трагом“ Мирка Ковачевића. Изложбу приредили Етнографски музеј и Народни музеј у Чачку.

Четвртак, 22. април 2004. године

У Задужбини одржана седница Организационог одбора републичког такмичења ученика основних и средњих школа из српског језика и ћириличке културе на предстојећем Ђачком Вуковом сабору.

Петак, 23. април 2004. године

Одржана редовна месечна конференција за новинаре Вукове задужбине.

У оквиру циклуса предавања поводом 200. годишњице Првог српског устанка, у Друштву „Свети Сава“ ака-

demik Петар Влаховић одржао предавање „Српско село и његов преображај у 19. веку“.

У галерији „Маржик“ у Краљеву отворена изложба ћириличких фонтова пристиглих на конкурс Фондације БК.

Среда, 28. април 2004. године

У Задужбини Илије М. Коларца одржана свечана академија Вукове задужбине поводом обележавања 200. годишњице Првог српског устанка.

С председницима огранака Вукове задужбине одржан састанак у Задужбини.

Четвртак, 28. април 2004. године

Двестогодишњица Првог српског устанка обележена и у Седдину предавањима др Милоша Ђорђевића, директора Института за српску културу – Приштина, и др Чедомира Ребића, научног саветника о слици Европе и Србије у делима В. С. Карадића.

У Сирмијумарту, у Сремској Митровици, у сарадњи с позориштем „Добрица Милутиновић“ одржан концерт етно и друге музике уметника из Шида. Приход са концерта намењен Хиландару.

У организацији Кола српских сестара у Крагујевцу, у свечаној сали Шумадијске епархије одржана хуманитарно-продадана изложба икона. Сав приход од продаје икона намењен је обнови Хиландара.

Петак, 30. април 2004. године

У просторијама Друштва „Свети Сава“ у Београду, проф. др Димитрије Големовић одржао предавање с темом „Традиционална музика у време Првог српског устанка“.

Уторак, 4. мај 2004. године

Књига Мирка Добрчанина „Филип Вишићић, његови савременици и следбеници о Првом српском устанку“ представљена у Централном дому Војске СЦГ у Београду.

Петак, 7. мај 2004. године

Поводом 180. годишњице од рођења Бранка Радичевића, највећег песника српског романтизма и сарадника Вука Карадића, у Музеју Вука и Доситеја приређен одговарајући програм и предавање које је одржала Јильана Чубрић, музејски саветник.

У Друштву „Свети Сава“ говорили др Јубодраг Димић, Милош Немањић и др Арсен Ђуровић о стварању кул-

турних институција у Србији 19. века.

Субота 8. мај 2004. године

Почело тродневно обележавање завршетка радова на спољашњем делу Храма Св. Саве у Београду и 200. годишњице Првог српског устанка. Прославу организовала Српска православна црква. Са патријархом СПЦ Павлом, литургију служио је васељенски патријарх Варголомеј.

Понедељак, 10. мај 2004. године

Изложбом пронађених и рестаурисаних сликा Паје Јовановића, Народни музеј у Београду обележио 160 година од свога оснивања.

У Дипломатском клубу у Београду представљен превод *Горског вијенца* на јапански језик. Говорио јапански амбасадор у СЦГ. Представљање превода организовала Његошева фондација која је обележила, на тај начин, и 10 година на од свога оснивања.

Уторак, 11. мај 2004. године

Друштво за информатику Србије, у сарадњи са Београдским сајмом, организовало Научно-стручни скуп „Информатика 2004“.

Четвртак, 13. мај 2004. године

У организацији Кола српских сестара у Крагујевцу, у свечаној сали Шумадијске епархије одржана хуманитарно-продадана изложба икона. Сав приход од продаје икона намењен је обнови Хиландара.

Петак, 14. мај 2004. године

У Народној библиотеци Србије, разговором о поезији Радмила Лазић, првогодишњег лауреата награде „Десанка Максимовић“, започели „Десанки мајски разговори“.

Субота, 15. мај 2004. године

Одржана Републичка смотра рецитатора „Песниче народу мог“, у Ваљеву, у организацији Савеза аматера Србије.

У оквиру Ђачковог Вуковог сабора, у Тршићу почело 14. републичко такмичење ученика основних и средњих школа из српског језика и ћириличке културе.

У Крушевцу, у Правно-биротехничкој школи одржано републичко такмичење у беседништву на коме су, као и на претходним републичким такмичењима уручене и награде Вукове задужбине.

Недеља, 16. мај 2004. године

Уручивањем награде „Десанка Максимовић“ песнику Милосаву Тешчићу, првогодишњем лауреату, у Бранковини, крај гроба Д. Максимовића, завршени

овогодишњи „Десанкини мајски разговори“.

У Тршићу завршено овогодишње републичко такмичење ученика основних и средњих школа из српског језика и ћириличке културе.

Уторак, 18. мај 2004. године

Недеља Службеног листа обележена и представљањем књиге „Београд испод Београда“ В. Голубовића и З. Николића.

Недеља, 23. мај 2004. године

У организацији Огранка Вукове задужбине у Баваништу одржан округли сто са темом „Фолклор данас“ и завршени „Дани ћирилице“ проглашењем најбољих литељарних и других радова ученика основних и средњих школа, поводом развоја и неговања ћирилице.

Уторак, 25. мај 2004. године

Одржана 11. скупштина Фондације солидарности Србије, у Међународном прес-центру.

Среда, 26. мај 2004. године

У Централном клубу Војске СЦГ представљено дело Велибора – Берка Савића „Ненадовићи“.

Петак, 4. јун 2004. године

У Вуковој задужбини уручена награда за конкурса Огранка у Баваништу, а посвећена је најбољем ученику из српског језика и ћириличке културе.

Петак, 11. јун 2004. године

Одржана друга (78) седница Управног одбора Вукове задужбине.

Субота, 12. јун 2004. године

У Конаку кнегиње Љубице први пут додељена новоустановљена награда Матице исељеника Србије „Драгиша Кашиковић“. Награду је уручио академик Матија Бећковић Илији Лубарди из Сједињених Америчких Држава.

Уторак, 15. јун 2004. године

У Библиотеци Гимназије у Сремским Карловцима, у присуству ученика Гимназије и гостију, представљен документарни филм „Сећања Дејана Медаковића“ аутора режисера Милана Медаковића.

Народни именослов

B

енера је планета, после Меркура, најближа Сунцу. Облик јој је готово сферан, а пречник износи 12.100 км. Око Сунца обиђе за 235 дана. Окреће се око своје осе у супротном смеру од Земље. Занимљиво је да неки географски термини (кратери, кањони) на њеној површини имају српска (словенска) имена: Здравка, Злата, Јвка, Наталија и др. Њих је прихватила и одредила међународна астрономска унија.

Српски народ ову планету зове „звезда Даница“. Назив јој је изведен од имене дана. Јављају се и други народни називи: Зорњача, када се нађе западно од Сунца, и Вечерњача, када је источно од њега. Народ је зове и „Преодница“ (Преходница) јер „преоди“ (преходи) преко неба са једне стране на другу.

У свом кретању око Сунца, Венера се понекад може наћи и на самом Сунчевом диску. То се недавно (8. јуна 2004) и десило, после пуне 122 године чекања (од 1882. године). Њени следећи преласци десиће се, најпре, 6. јуна 2012, а потом тек 11. децембра 2117. године.

За ову планету код многих народа широм света од давнина постоје многа народна веровања и предања, обичаји, магијске и култне радње и слично. „Још у најстарије време Венера је била звезда нежних поверања, прва међу небеским лепотицама... Под њеним знамењем у човеку краљује животна радост у пролећној светковини опијености осећања и у најрафинијем и најдуховитијем естетском ужитку. Њено царство је царство нежности и милована, доброте, ужитка и лепоте. То је царство оне смирености срца што се назива срећом.“

И у српском народу за њу су везане

СИМБОЛИКА ПЛАНЕТЕ ВЕНЕРЕ У ИМЕНИМА СЛОВЕНСКИХ И ДРУГИХ НАРОДА СВЕТА Преодница и звезда Даница

многе легенде, обичаји, народне умотворине и друго. „Венера беше позната већ у прастаравремена, онда када српска племена живљају у заједници са осталим Словенима...“ Срби такође знају за Венеру и воле је. У њиховим песмама ради се истиче лепота ове „познате звезде“, па се она сматра за најлепшу међу зvezдама, како стоји у једној словенској песми. Зато Србија за лепу жену кажу „лепа ти је као звезда Даница“, па и девојке називају звездом Даницом. Штавише, она је у претхришћанској периоду код Срба представљала и посебно божанство. Попут што је позната од незапамћених старина, о њој се често говори у митолошким песмама.

Осим тога, народ по овој звезди одређује које је доба ноћи и хоће ли ускоро да савне. По њој су се „ревнали“ (оријентали) и косовски јунаци при спремању за полазак у Косовски бор. „По Даници се правију Мусић Стеван, Сењанин Иван, па и Зајаџић...“

И са примањем хришћанства њен значај у народу није умањен. Напротив! Сам спаситељ Исус Христос себе идентификује са њом: „Ја Исус, послах анђела свога, да вам ово посведочи у црквама: ја сам корен и род Давидов, и сјајна звезда Даница“.

Она је заступљена у српским божићним обичајима. „Пред свануће на Бадњи дан, домаћин је излазио пред кућу, па кад угledа Даницу, каже: „Сјајна Даница на исток, а јаки бог на помоћ!“

Осим хришћанства, Венера је, под разним именима, заступљена и у другим религијама.

Звезда Даница се јавља и као ономастички појам у именослову разних народа. По њој су настале многа лична имена и презимена, лични и породични надимци у националним антропонимијама широм света.

То је случај и са српским народом, у чијем националном ономастикону звезда Даница заузима значајно место.

Даница се без икаквих додатака јавља као самостално женско име – Даница. „То је општесловенски назив за јутарњу звезду узет за лично име. Може бити да је Даница била астрална богиња словенског пантонеона“. Она је једно од веома стarih (древних) словенских (српских) имена, које је одувек било распрострањено на читавом словенском (српском) етничком простору. Од најстаријих времена представљала је једно од најфрендентнијих и најлепших женских имена. То је и данас случај.

Ово име имају и неке значајне личности у културном и јавном животу српског народа. Међу њима је свакако и Даница Марковић, позната српска песникиња. Рођена је 1879. у Чачку, у учитељској породици, а и сама је била учитељица. Њена поезија је сакупљена и објављена у збирци „Тренуци и расположења“. „Песме јој се одликују искреношћу и личним акцентом. Неки су је називали и сензитивном српском орхиједом, девојском подцијем стиховима које куцала срце. Песме Данице Марковић су нашле своје место и у антологијама строгих лиричара.“

Осим као лично име, Даница се у српској антропонимији јавља и у функцији презимена. Без икаквих суфиксак, она чини и званично презиме – Даница. Фамилије са овим презименом живе у Босанској крајини, „Даница, кросно име Ђурђевдан, парохија Градина протопрезвитеријат Бањалучки и парохија Међећа протопрезвитеријат Дубички.“

Поред тога постоји и презиме Даничић, које се јавља на читавом српском етничком простору: у Шумадији (околина Аранђеловца), Ресави (околина Свилајнца), ужишком крају (Ариље, Глумач, Губин До, Дрежник, Каменица), Далма-

тији (Врник и Струмица код Книна, Смоковић код Задра), окolini Подравске Слатине и Славонске Покрге, око Сарајева (Мокро) и Бањалуке (Ребровац, Шаринци, Лепеница) итд. Највероватније она представљају матрониме, презимена створена по имену женског претка (Даница).

имају и словачки часопис који је излазио 1908–1914. у Будимпешти. У Брати-

слави и данас излази часопис са овим именом, а почев је да излази (са прекидима) још 1920. године.

Венера (звезда Даница) јавља се и у антропономији несловенских народа, или само у форми презимена. У немачком језику звезда Даница се каже Моргенштерн (Morgenstern), што значи „јутарња звезда“ (морген – јутро, штерн – звезда). Ова реч (сложеница) јавља се истовремено и као официјелно немачко презиме – Моргенштерн. То је презиме немачког књижевника Кристијана Моргенштерна. Рођен је 1871. у Минхену.

На енглеском језику Венера се каже Венус (Venus). То је истоимено презиме, које се јавља у англосаксонском свету. Распрострањено је у Великој Британији, САД-у, Аустралији. Презимена Моргенштерн и Венус често користе и Јевреји.

Венера је присутна и у именослову муслимана. У исламском свету постоји више различитих антропонима који су настали по имену ове планете.

Основно значење мушких имена Тарик у арапском језику јесте „звезда Даница“. „Тарик је било име Берберину, ослобођеном робу, који је као војсковој арапске војске 711. године прешао са 12.000 људи из Африке у Шпанију и на ушћу реке Барбате (сада се зове Саладо) потукао бројнију војску краља Родрига. Огромна стена близу које се Тарик искрцао са његовом овековечила је његово име, добивши назив Габалу-Тарик, дашница Гибраглтар. Код муслимана јужнословенског порекла јављају се само облици Тарик и Зухра.“

И многобројни антропоними настали по имену Венере (звезде Данице) доказују велики значај који народ придаје овој планети.

Трифун ПАВЛОВИЋ

уз јубилеј једне успешне генерације библиотекара

Дародавци из прикрајка

Одмах по завршетку Другог светског рата про- светни и културни радници, и политички активисти, у победничком одушевљењу и пуни еланга, жарно су радили, поред осталог, на подизању установа, школовању кадрова и описменавању народа. А пре што би „изобразили свет“ – вљало је „изобразити“ себе, како је говорио заборављени Милован Спасић. Тај важан посао, знали су, без књига и библиотеке не бива. Зато су, већ крајем 1944. године, народно-слободилачки одбори почели да формирају реновске библиотеке у Београду, и градске и општинске библиотеке у унутрашњости Србије. Било је то време, то попа поратне деснине, време рађања библиотека и успона библиотечке делатности. Стручну снагу том ентузијазму дала је тек основана асоцијација – Друштво библиотекара НР Србије.

Уисту сврху је 1948. године, на иницијативу постонутог друштва и Решењем Министарства просвете НР Србије, основана и Средња библиотекарска школа, прва те врсте у земљи. Школа је септембра те године почела са радом са само једним одсеком – библиотекарским и једним одељењем. (Одсек за књижничаре формиран је много касније, почетком 1962. године.) Најпре је била смештена у згради Учитељске школе и имала је са њом заједнички наставни кадар.

Исте године, први број тек покренутог часописа *Библиотекар*, региструје учестале курсеве и течajeve за библиотекаре које широм Србије организује Министарство просвете, а професорка Јулија Шишковић, која је ишколовала многе генерације српских библиотекара, јавља о тек основаној школи за будуће библиотекаре – стручњаке и руководиоце многих српских и градских библиотека. Школски програм, вели она, конципиран је тако да ученици после свршеног школовања „постану стручни, свесни и поузданни организатори масовног културно-просветног и политичког рада“. Општеобразовним предметима приодада су и два стручна: наука о књизи (библиологија) и библиотечка техника (библиотекономија). Од страних језика обавезан је био руски, а изборни су били француски и енглески.

Школа је почела са само осам ученика, а до гашења 1979. године, ишколовала је скоро 2.500 стручњака, књижничара и књижара, борећи се за довољан број ученика, за простор, самосталност, наставни кадар, уџбенике, запошљавање свршених ученика и проходност на факултете најамбициознијих. У почетку, њом је руководио директор Учитељске школе, у чијој је згради и започела рад. Први стални, по конкурску постављену професор, од 1950. била је Божана Лисичић, а први директор школе, од 1951. године, био је Младен Ђукин. Генерације

Ђака се, међутим, најрадије сећају већ поменуте професорке Ј. Шишковић и Радмиле Радосављевић, која је била директор школе од 1955. до смрти, 1973. године.

Ондешњи ћаци, новопечени стручњаци, иако без довољно праксе, кренули су по земљи Србији да развијају ову делатност у постојећим библиотекама, да отварају нове библиотеке и да руководе њима, да граде земљу и „социјалистичког човека“. Требало је много ентузијазма (и подоста илузија!) да у трајно неповољном статусу подију углед стручни који је данац је цењена и библиотеке, које имају статус трајних сиромаха. Првих година школа се довијала како би обезбедила довољан број ћака. Успело јој је већ 1950.; тада је уписане једна потпuna генерација од 23 ученика, која је школске 1953/54. године матурирала, и која је ове године слави јубилеј – педесет година од матуре. Запамћена је ова генерација по успеху у школи, по показаном ентузијазму са којим је започала рад, и по учинку у култури књиге. Радили су у народним, специјалним и школским библиотекама широм Србије: Драгомир Јовановић у Сmederevu, Стаменко Костић у Ужици, Милка Недић у Чачку, Љубица Пинчетић у Шапцу, и тако редом. Само су др Мишо Немањић, Милица Бодић и Милена Булатовић остали у Београду. Имао је право Тадија Цвијетић, последњи директор школе, да на њену 25-годишњицу објави да је број ишколованих ученика (и њихов учинац) довољан да свакога увери да је школа извршила свој дуг према друштву и друштвена постулација да се узимају сваке људи, сваки људи.

Значај отварања необичне школе („лабораторијум за наставнике и ученике“, како се говорило) био је велики; да није било ње немали број српских библиотекара, претеклих из рата, пао би на терет не само стручку него и ширег, културно-просветног и пропагандног рада, тада разумљиво живог. Да школа није учинила своје, у Србији оне Југославије, библиотекарство би као професија и библиотеке као установе још више заостајале за развијенијим светом.

Школа је пре 25 година, 1979, угашена! Штета, уз извесне реформе могла је бити добра база тада оформљеном Смеру, касније Катедри за библиотекарство.

Д. МЛАДЕНОВИЋ

ТРИДЕСЕТ И ТРЕЋИ ЂАЧКИ ВУКОВ САБОР ОДРЖАН У МАЈУ

Етнолошка радионица

У овог пролећа, од 13. до 16. маја, одржан је Ђачки Вуков сабор. Тридесет и трећи по реду.

Пуне три деценије су се навршило како се дошло – тридесет година после „обновљања Вукове родне куће“ и, одмах, и пригодне свечаности која је утемељена као годишњица, народни сабор, касније *Вуков сабор* – на сасвим природну идеју да се у његовом оквиру, организују и смотре примера џачких вуковских исказивања. Јер, уз Светог Саву и Доситеја, и Вук је био и утемељивљајући српски поет, преводилац и писац, а уз њега и његову овакву организацију, морају поштовати све преводе и оштре претпраћаваћи па и законски обавезни принципи и поступци рестаурације и заштите што повлачи за собом и нужно ограничавају могућности њихове ревитализације.

Други случај, као што је то било са тзв. обновљеном Вук

ПРАВНИ АСПЕКТИ ЗАДУЖБИНАРСТВА У ЗЕМЉАМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ: МАКЕДОНИЈА

Прописи и регулатива

Република Македонија уређује материјални фондација законским прописом који се односи на удружења грађана и фондације (закон за друженијата на грађани и фондације, објављен у Службеном веснику на Република Македонија, бр. 31/1988).

У погледу структуре Закон садржи поглавља која су заједничка за удружење грађана и фондације (опште одредбе, одредбе о регистрацији и престанку и одредбе о средствима), као и поглавља која се односе искључиво на фондације (и удружења грађана).

Појам и дефиниција фондације

Македонски закон дефинише фондацију као имовинску масу са својством правног лица, основану од стране једног или више оснивача (донатора), ради остваривања одређених циљева. Циљеви су у Закону таксативно набројани (социјални, културни, научни, стручни, технички, хуманитарни, образовни, спорчки).

Фондација остварује циљ ради кога је основана стицањем имовине и средстава као и управљањем имовином и средствима на одговарајући начин.

Основивање и регистрација фондације

Као оснивачи фондације могу се, према македонском закону, појавити једно или више физичких или правних лица.

Поред домаћих, и страних држављана и страна правна лица могу бити оснивачи фондације.

Фондација се у правилу оснива на неодређено време, али се може основати и на одређено време, до испуњења циља утврђеног статутом (оног циља ради кога је фондација основана).

За разлику од сличних закона у другим земљама, македонски закон утврђује и минималну суму новчаних средстава која су довољна за оснивање фондације. Тај минимални износ је 10.000 ДЕМ у денарској противвредности (утврђен по средњем курсу валута који утврђује Народна банка Републике Македоније на дан подношења пријаве за упис у регистар).

Што се тиче самог поступка оснивања фондација, Македонија усваја либералнији систем пријављивања, не предвиђајући велике интервенције и одобрења државних органа.

Фондације имају својство правног лица, које стичу уписом у регистар (фондација).

Регистар фондација води се код основног суда на чијем се подручју налази њихово седиште.

Поступак регистрације се води по правилма ванпарничног поступка.

Фондације које се оснивају подносе пријаву за регистрацију редовном суду, у року од 30 дана од дана доношења акта о оснивању.

Македонија спада у ред земља које су усвојиле либералнији систем оснивања фондација (систем пријаве за разлику од система дозволе надлежног органа, који увек има административни карактер).

Уз пријаву суду подноси се и оснивачки акт, статут фондације, програм рада, као и име лица овлашћеног за заступање фондације.

Суд је дужан, у року од 30 дана од дана подношења пријаве, да донесе решење о упису у регистар.

Статут и органи фондације

Статут је основни правни акт фондације.

Органи фондације предвиђени су статутом. Најчешће, орган фондације је управни одбор, а статутом могу бити предвиђени и други органи.

Управни одбор, као главни орган фондације, представља фондацију и води њене послове.

Најмање једна половина чланова управног одбора морају бити држављани Македоније.

Чланови управног одбора, као и други

(свентуално) органи фондације, одговорни су за остваривање циљева ради којих је фондација основана.

Имовина фондације

Осам основне имовине коју поседује, фондација може стицати приходе и средства на различите дозвољене начине, пре свега од донација, прилога, и из других сличних извора. Овај вид стицања средстава изричице је предвиђен законом.

Закон предвиђа и могућност добијања средстава и из буџета Републике, буџета јединице локалне самоуправе и буџета града Скопља. У овом случају средства се добијају на основу поднетих пројеката које одобрава Влада Републике Македоније, односно надлежна министарства, савети јединице локалне самоуправе и савет града Скопља.

Закон изричito предвиђа да фондације могу остваривати приходе и из прихода трговачких друштава која су основана средствима удружења и из других извора.

У складу са законским одредбом (садржаном у чл. 7), фондације и удружења грађана могу оснивати јединствена друштва са ограниченим одговорношћу, као и акционарска друштва за остваривање (њихових) циљева, и реализацију статутарних функција.

Средства која стичу фондације су њихова својина.

Једно од најстаријих задужбина у Београду, Илије Мијосављевића Кодарца

Статутом фондације утврђује се орган који обавља контролу наменског коришћења и располагањем средствима и приходима фондације.

Фондација може употребљавати (своја) средства искључиво за остваривање статутарних циљева.

У зависности од законског концепта имовине фондације јесте и питање могућности обављања привредне делатности.

У складу са одредбама македонског закона, фондације не смеју обављати привредну делатност. Постоји, dakle, изричita zakonska забрана обављања привредне делатности.

Престанак фондације

Разлози за престанак фондације су слични као и у осталим земљама (престанак рада, недовољност средстава, губитак имовине, испуњеност циљева, проток времена ако је фондација била основана на одређено време, стечај, одлука оснивача или управног одбора, други случајеви предвиђени законом).

Престанак фондације утврђује редовни суд решењем о ванпарничном поступку.

Фондација која је престала да постоји брише се из судског регистра.

Иванка СПАСИЋ
виши научни сарадник
Института за упоредно право

ФИНАНСИЈЕ ЗАДУЖБИНА, ФОНДАЦИЈА И ФОНДОВА

Управљање културним добрима

Y

стручним круговима из области финансија година 2003. остаће запамћена, између осталог, и по томе што се у њој појавила књига професора Петра Бојовића *Финансије задужбина, фондација и фондови*. Књига је објављена средином године у издању издавачке куће Bonart. Врло је луксузно опремљена и обима је 216 страница текста, укључујући и списак изузетно богате литературе. Оно што књигу професора Бојовића чини јединственом нису само појавни облици техничких решења корисника или карактеристични изглед дизајна страница, већ и њена садржина и проблематика коју третира. А реч је о проблематици финансија и управљања финансијама у задужбинама, фондацијама и фондовима као специфичном облику друштвених организација, које, по речима самога аутора, немају само културну димензију, већ одражавају срж духовности једног народа. Иако у наслову књиге доминира реч – финансије – књига посматра многе друге, шире аспекте функционисања задужбина, фондација и фондови.

Да бисмо стекли потпуни увид о томе шта се у овој веома интересантној, занимљивој и врло популарним речникомписаној књизи налази, најбоље ће бити да представимо њен садржај. Наиме, књига се састоји из седам делова, и то: 1) Економија и култура, 2) Управљање у култури, 3) Значај и положај задужбина, фондација и фондови у култури, привреди и друштву, 4) Финансирање задужбина, фондација и фондови, 5)

Задужбине, фондације и фондови на финансијском тржишту, 6) Управљање финансијама задужбина, фондација и фондови и 7) Компаративна финансијска анализа задужбина, фондација и фондови у свету и код нас.

У оквиру првог дела *Економија и култура* аутор Bojović уводи читаоце у сложене односне међувиситости области економије и културе. У том смислу, на почетку се дају теоријске дефиниције појмова јавна потреба, јавна добра и јавне услуге, као шири оквир за изучавање културних потреба и културних добара.

Други део *Управљање у култури* представља сужавање поља истраживања са ширег поља економије и културе. У том смислу, на почетку се дају теоријске дефиниције појмова јавна потреба, јавна добра и јавне услуге, као шири оквир за изучавање културних потреба и културних добара.

Трећи део књиге носи назив *Значај и положај задужбина, фондација и фондови у култури, привреди и друштву*. Аутор га започиње анализом економско-историјског значаја задужбина, фондација и фондови као посебно важних друштвених институција. Наиме, на почетку се

показује на могућности и значаја задужбина, фондација и фондови као организација које могу активно да се појављују на многим сегментима финансијског тржишта. Услед велике финансијске снаге и обима средстава којима располажу, у поједињим, посебно развијеним земљама, оне се чак третирају као посебан вид не само културних, већ и финансијских институција, из категорије такозваних институционалних инвеститора. Ови посљедњи ставови нас лагано уводе у целокупан значај овог дела књиге. Наиме, на почетку аутор указује на могућности и циљеве пословања задужбина, фондација и фондови на финансијском тржишту. Том приликом се истиче као један од најважнијих циљева – очување реалне вредности имовине. Наиме, током 90-их година 20. века имовина у новчаним средствима многих домаћих задужбина, фондација и фондови се услед великих монетарних поремећаја просто истопијала. Тај проблем, наравно у много мањој мери, постоји и код пословања ових институција у другим земљама. Управо из тих разлога постоји потреба њиховог укључивања у пословање на финансијском тржишту, где се кроз различите могућности, пре свега сигурних (са ниским стопама ризика) пласмана (убичајен назив за тајкув врсту улагања су – инвестиције), може очувати реална вредност новчаних средстава, а у зависности од могућности и знатно увећати.

Шести део књиге под називом *Управљање финансијама у задужбинама, фондацијама и фондовима* представља логичан наставак претходних два дела. У њему аутор даље елаборира све специфичности у управљању финансијама ових институција.

Конечно, седми део књиге је посвећен *Компаративној финансијској анализи задужбина, фондација и фондови у свету и код нас*. На почетку ове кратке компаративне анализе финансијског пословања задужбина, фондација и фондови у најшијој и другим земљама, аутор указује на постојање различитих економских, правних, политичких, финансијских и других услова који опредељују положај ових институција. Након тога се анализира њихово пословање у Аустрији, Француској, Немачкој, Швајцарској, Холандији, Шведској, САД и наравно нашој земљи. Овај изузетно занимљив део аутор завршава својим виђењем могућих токова у даљој еволуцији концептуалних решења финансирања и управљања финансијама и задужбинама, фондацијама и фондовима.

На крају овога приказа морам констатовати оно што често јавно истичем. Свако дело носи обележја и печат свога аутора. Све у овој књизи се некако налази на свом месту. Једна од великих ствари у животу представља питање мере. У томе је аутор показао своје мајсторство. Књига је пријатна за читање, занимљива чак и онима који нису економске или финансијске струкре, поучна, са много илустрација, слика, документација и других занимљивости.

А нама, обичним или необичним читаоцима, више или мање близким са облашћу финансија у задужбинама, фондацијама и фондовима, остаје да живимо у овом изузетном делу професора Bojovića.

Др Дејан ЕРИЋ

Књига у Едицији „Студије о Србима“

Други о нама

Максимилијан Браун: „Српскохрватска јуначка песма“, превод Т. Бекић, издавачи: Вукова задужбина, Заједница за ученике и наставни срећешица и Матица српска

Едицији „Студије о Србима“, књига Максимилијана Брауна „Српскохрватска јуначка песма“ четврнаеста је по реду. Она и те како оправдава ангажовање Вукове задужбине на овом пројекту да се на српском објаве истраживања слависта из света који су се бавили нашим језиком и нашем књижевношћу, посебно најшом усменом традицијом. Сада се већ назире једна моћна библиотека на коју може да буде поносан српски народ.

Максимилијан Браун (1903–1984) припада првом реду слависта после Другог светског рата. Са Алојзом Шмаусом се, по научном опредељењу, наставља на Герхарда Геземана који нас је безграницно задужио објављивањем Ерлангенског рукописа са 217 наших народних песама забележних почетком 18. века. Браун потиче из руско-немачке породице, образовао се у Немачкој, у Лайпцигу и Берлину. Своје интересовање за фолклор реализовао је понајвише на теренским истраживањима по Босни и Херцеговини и по Србији. Значајне су му студије о народном усменом стваралаштву, о Вуку Карапићу (студија од изузетног научног значаја), као и оне у којима прати везе епске и историјске традиције.

Најобимније дело Максимилијана Брауна јесте управо студија Српскохрватска јуначка песма. Пред нама се нашла у изванредном преводу професора Томислава Бекића, гласовитог германисте из Новог Сада. У њој се говори о структури епске песме, о односима певача и слушалаца, о значајном месту које заузима јуначка песма у памћењу историје. Следе одељци о склопу појединых песама, о епским јунацима, о трагичним заплетима као основи баладичних епских песама, о епизади.

Последњих година, посебно захваљујући ангажовању Вукове задужбине и Матице српске, едиција „Студије о Србима“ знатно је добила на угледу и, судећи према планираним насловима, заузимаће све значајније место у нашој, али и светској науци.

М. МАТИЦКИ

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ У КЊИЗИ
МИЛИСАВА Д. ТЕШИЋА

Исконске мудrosti

Уако често кажемо „јадна ова наша Србија“, ипак можемо рећи да је ово срећна земља када је имала у својој прошлости људе који су више волели нас него себе! При том не мислим на државнике (част војсковођама!), већ на људе од пера, а поготову на оне који нису били миљеници државе, већ људи на које се мотрило и дану и ноћу, а често су затварани, извођени на суд! А за собом су оставили дела (књиге) којима се диве и ова поколења, а има много разлога да то важи и за млађе нараштаје. Једноставно: заорали су дубоке бразде у култури наших народа, на пољу писане речи, којима не сметају ни најновији медији: књига остаје ВЕЛИКА за све праве културне раднике.

Оно што је на Златибору био прати Милан Д. Смиљанић, на југу Србије прати Драгутин Ђорђевић (поред осталог, добитник и Вукове награде), за Драгачево са Чачком и широм окојином то је неуморни и недостижни прати Милисав Д. Протић Гучанин (1910–1979). На овом широком подручју („од Рудника до Сталаћа“) нема вадља ио писменијег човека који не зна за њега и ко му се не диви. Био је „свештеник, народни човек, истраживач, писац, сакупљач народних умотворина, старина и музејских предмета, библиофил, новинар, издавач, лектор и коректор, велики радник и прегледац...“, како то лепо срочи рецензент и аутор прилога „Цветотвори народне мудрости“ др Ранко Д. Симовић. Први рад објавио је у Битољу (1928), а затим следе књиге оригиналне и приређене, уређене (као и листови којима је био уредник, а најважније место припада „Православљу“).

Да није било прати Милисава, као аутора, али и још двојице његових сподечника, сина Драгослава, који је књигу приредио и уредио, као и др Ранко Симовића, књижевника, који помно, деценцијама изучава Драгачево и његове највеће личности, међу које спада и прати Милисав – не би било ове књиге! Овде додајемо и издавача („Етос“), као и Велимира Старчевића, познатог књигољупца, иначе књижевника, који се потписује за издавача. Срећом, још има људи који поштују нечији вишедеценијски труд, како би дело угледало светло дана.

А Јеличанке су суво злато наше књижевности и културе уопште. Књига има око 6.000 пословица и изрека, лепо сређених по азбучном реду (понекад уз поближе објашњење шта та реч значи). И тако смо добили књигу коју смо очекивали. Аутор је познат као истраживач и сакупљач, за кога др Симовић каже да је „као

набујала река, својом импулсивношћу и ширином, благотвorno прелива преко обала и оставио многа дела којима је више назначио него исприео своје велике могућности...“

Засирила је власт од некадашњег уредника *Православља*, а пратије радио и у цркви и у народу, бележећи, попут Вука Карапића, народну мудрост, која је ево тек сада стигла до наше јавности. Велику заслугу у том послу свакако има син Драгослав, који је 10 година стрпљиво скупљао папире и папираче, средио и омогућио да се књига постумно појави. А најбољи познавалац и тумач противног труда др Ранко Симовић указао је на све вредности и самог аутора и његових ранијих дела, а посебно овог.

Треба времена не само за читање пословица, већ и за размишљања шта која од њих значи. Примера ради, бележимо: „Аброниши свако звено је о врату“, „Ако се мора с лудим путовати, не мора се с њима лудовати“, „Баби бритвицу, а ћевоци китицу“ (мислећи на злато, поклон!), „Бој се ћуталице, а не претилице“, „Да је јуче посјано, данас би сазрело“, „Зла се клони добру се поклони“, „Отац ми раз, а Бог срећу даје“, „Тајала, тајала, па деветога казала“, „Што се обручаш више набија, тим брже пуца“.

И тако редом, до шест хиљада пословица и изрека, записиваних деценијама и сачуваних, ево, до наших дана.

Поздрављамо истинског сподечника Вука Карапића!

Мил. П. ЂОКОВИЋ

ОД СЕЉАЧЕТА ДО ГЕНЕРАЛСКИХ ПЛЕТЕНИЦА

Успомене из изгнанства

Драгиша Пандуровић: Сећања и исловеси, приредили: Божидар М. Михајловић и Ђорђе Петковић, Параћин: „Графотромет“, 2004.

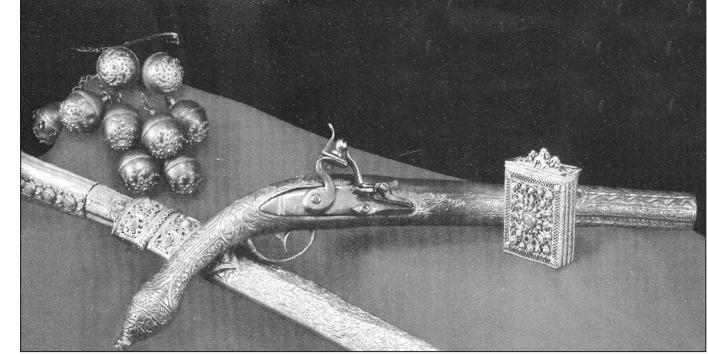
Више од пола века, далеко од Србије и свог родног Сења крај Раванице, у близини немачког града Оснабрика, познатог по једном од логора за заробљене официре у Другом светском рату, почива Драгиша Пандуровић (1885–1951), дивизијски ћенерал Војске Краљевине Југославије, командант Трглавске дивизије у априлском рату 1941. године. Пореклом из у то време већ осиромашене земљорадничке породице, Д. Пандуровић је после завршене основне школе у Сењу, као врло обдарено дете и одличан ћак, наставио школовање у гимназијама у Параћину и Нишу. Као и многа друга деца из сиромашнијих породица, следећи једну традицију, почетком 20. века изабрао је војнички позив, коме је до краја часно служио. Питомац 35. класе Војне академије (1902–1906), високе војне школе основана у Србији 1850. године, Д. Пандуровић је произведен у чин потпоручника само неколико година пред почетак трагичних ратова у 20. веку. У прва три рата, у Првом (1912–1913) и Другом балканском (1913–1914) и Првом светском рату (1914–1918), учествовао је као млад и школован официр. Други светски рат дочекао је као дивизијски ћенерал, на положају команданта Трглавске дивизије у краткотрајном априлском рату, као свидок трагичног распада Краљевине Југославије. У међуратном периоду, 1918–1941. године, био је наставник и одељењски старешина питомцима Војне академије, војни писац, уредник *Војног ласника* и високи војни старешина у Крушевцу, Новом Саду, Подгорици, Штипу и Приштини. С врло развијеним осећањем да треба оставити писани траг о свим трагичним догађајима тога времена, врло педантно и са несумњивим и књижевним даром, видио је дневничке белешке од почетка априла 1941. године па све до маја 1945. године, до самог краја Другог светског рата. Ове Записнике из Другог светског рата и логора, које је Д. Пандуровић из живота предао једном свом француском другу и сапатнику из логора, тек после много година из Француске је у Београд пренео и предао породици проф. др Драган Недељковић. Ови записници се од 2002. године налазе у Архиву САНУ и доступни су научној јавности.

Књижица коју су приредили Богомир М. Михајловић и Ђорђе Петковић, двојица преданих посленика из завичаја Д. Пандуровића, двоструко је значајна. Она садржи сећања једног осећајног и мудрог човека, усамљеног и изолованог у туђини, на родни крај, на породицу, на мајку, на време проведено у основној школи у Сењу и истовремено представља рекапитулацију једног парадигматичног живота човека са ових простора, који се једне бесане ноћи у новембру 1942. године пита није ли било боље да је остало у свом селу и бавио се земљорадњом него што је кренуо трновитим путем славе и пораза војничког позива. Књига у свом другом делу, као исповест, међутим, садржи нешто још много значајије – не жно и потресно писмо упућено супружници Драгици и кћерима Оливери и Радмили, написано 28. новембра 1945. године, када је коначно одлучио да се не врати у земљу. Писмо почиње речима: „Дивне моје, најмиљие моје“ и открива човека с дубоким поштовањем и с великим љубављењем према мајци, супружници и кћерима. Истовремено, писмо је историјско објашњење за невољно изабрану судбину вечног изгнаника. Делови писма наслоњени „Да ли

погреших?“, „Шта да сам се вратио“, „Три јака разлога“, „Какво је то стање?“, „Да ли је то божија воља?“ показују да је до судбиносне одлуке дошло после великог и болног преиспитивања свих разлога за и против повратка у земљу. Познато је да су се највиши официри Војске Краљевине Југославије нашли 1945. године на листи ратних злочинаца због краха земље у априлском рату. Многи официри нижег ранга изабрали су добровољно изгнанство због затекве дате краљу, а највише имали су крупан разлог да се не врате у земљу – ризиковали су се слободу него мажда и живот. Тако је и Д. Пандуровић, не жељећи не само да ризикује своју слободу и евентуално и живот, него и да доведе у тежак положај своју породицу, изабрао добровољно изгнанство, свестан тога да је том одлуком наше велики бол својој супрузи и својим кћерима.

Ова књига, као кандило „зажежено на једном од гробова“, како то дивно каже Милан Ђ. Милићевић, у свом *Поменику*, има и документарну вредност, јер садржи преглед свих рукописа у заоставштини Драгише Пандуровића.

Др Милош НЕМАЊИЋ

БИБЛИОГРАФИЈА ПРВОГ ВОЈНОГ ЧАСОПИСА

Вуковски језик

Као питомац Војне академије, Јован Драгашевић се почео бавити књижевним радом, пре свега поезијом и драмом, да би 1864. године покренуо и први часопис за „војне науке“. Иако се трудио да у часопису доноси стручне оригиналне радије и преводе, објавио је и један број прилога, пре свега путописа, који превазилазе уско стручну концепцију и припадају и књижевности. Тако ће он спојити своје професионално ангажовање у војсци, у којој ће доћи до чина почасног генерала 1900. године, са својим књижевним стваралаштвом, у покушају образовања младих нараштаја, како би они остварили национални програм у другој половини 19. века.

Ове своје идеје пренео је преко првих сарадника листа *Војин*, који су се потрудили да што пре донесу све оно што је најзначајније у свету војних вештина, науке и технике. Поред Јована Драгашевића, међу значајнијим сарадницима налазе се: Јован Михајловић, Никифор Дучин, Панта Срећковић, Димитрије Ђурић, Михаило Николић Илић и његов ранопреминули брат Владмир Николић, Милан Јанковић, Светозар М. Магделић, Јеврем Марковић, Јован Велимарковић, Јеврем и Стеван Велимировић, Сава Петровић, Александар Протић, Станојло Стокић и др.

Имајући ово у виду, Косовка Перовић и Јелићана Брчић предузеле су израду библиографије која обухвата 450 библиографских јединица, сложених по хронолошком реду. Користећи се најсавременијим начином обраде библиографских јединица, успеле су да дају једну прегледну, читљиву и занимљиву стручну библиографију. Свака библиографска јединица, поред насловља, има аутора или преводиоца, садржи и податке о броју, датуму, страницама на којима се ради налази. Ако је аутор потписан иницијалима или шифрама, оне су наведене уз библиографску јединицу и донето њихово разрешење. Поред тога, свака библиографска јединица садржи и краћи или дужи резиме, који умногоме олакшава читаоцима, али и стручњацима да што лакше и брже дођу до података који их занимају. У другом делу књиге додати су регистри, који су у директној вези са библиографском јединицом и анотацијом која се налази уз њу. Овде су урађени ауторски регистар, регистар разрешених псеудонима, иницијала и непотпуни имена и предметни регистар.

Поред библиографског дела, у књизи је дата студија о часопису из пера историчара Божидара Јововића (стр. 15–22), библиографија Јована Драгашевића и уводна белешка аутора књиге о науци изразу и проблемима који су се појавили пред њима.

Овде треба посебно истaćи да је уредник од првог броја прихватио Вуков правопис, за разлику од неких других часописа и листова који су тек после уредбе из 1868. године у целини штампани новим правописом. На пример, званичне *Српске новине* почеле

ТУЗЛАНСКИ ЧАСОПИС
ПОСВЕЋЕН ЈУБИЛЕЈУ
ПРВОГ УСТАНКА

Најдостојније признање Карађорђевом прегнућу

Пако важан догађај као што је обележавање Првог српског устанка (1804–2004) није прошло без видне пажње и у другим крајевима где Себи живе, ради и пате! То је случај са тек изашлом тузланском „Просвјетином посланицима“ број 8, за период јануар–јун 2004, чији је главни и одговорни уредник Витомир Павловић, новинар, публициста и осведочени поштовалац народног живота Срба с обе стране Дрине.

Одмах је указао на лик вође устанка Карађорђа Петровића, као и на филм Чиче Илије Станојевића, снимљен 1911. године. По природи ствари, на реду је песник и владико Његош и његове историјске песме „Посвета праху оца Србије“ из 1847. године. Видно место добио је и рад Мирослава Крлеже „Први српски устанак из 1953. „с најдостојнијим признањем какво се може дати једном хисторијском догађају...“

На ове речи складно се надовезује рад Милоша Црњанског *Мученичка душа војвода из 1934.*, онда следи сведочанство Зулум јачица.

Други део Споменице посвећен је др Зорану Т. Јовановићу, театрологу и истраживачу позоришне прошлости, у разговору који је водио Витомир Павловић, а који се односио на тузланске глумце, откривајујући јавности некадашњих рада Цвијетина Мијатовића, који је био главни јунак драме Дервиша Сушића, изведене у тузланској позоришту, а о чему се мало зна. Театролог др Зорану Т. Јовановићу одато је и посебно признање објављивањем најважнијих дела и приређених књига, као и додељења Стеријина награда часописа *Сцене* за прошлу годину, чији је факсимил овде истовремено и документ о аутору.

И остали прилози заслужују пажњу – „Оснивање народног позоришта у Скопљу“ др Зорана Т. Јовановића, као и његов други рад „Српско народно позориште у Америци“. Следе прилози о екологији, еутаназији и одељак „Мозаик“, нека врста хронике и доказа о беспријатији која у Тузли нарочито погађа *Просвјетину посланицу*, јединствен периодични часопис за просвету, науку, културу, уметност и публицистику, која се одржава ентузијазмом прогалата – само да истрају.

Пословајући кујаком при крају са песмама Алексе Шантића и радом „Шантић у Мостару, Мостар у Шантићу“ са указивањем на ово име највећег поете не само Мостара! Ових 16 Шантићевих песама представљају праву малу антологију родољубиве поезије, што Посланица редовно прати.

М. П. Ђ.

вљено, да је њихова каснија судбина била по много чему слична дневнику простог редова Момира Рашковића. Признајем да сам, тада, живео. И – крај. Без књижевног плана и амбиције такви записи нису заслуживали објављивање; муке приређивања и штампања;

Друго је питање: колико их је до сада сачувано. Понудано се зна. Многе заоставштине просто су развећене, много уништене. Постојало је и још нешто: врста жига. Један од примера из те „праксе“ јесу дневници др Светислава Барјактаровића (1893–1971) и др Михаила Петровића (1863–1934). Као управник Гинеколошко-акушерске клинике и шеф катедре проф. др Светислав Барјактаровић децембра 1948. просто је најурен с тих положаја. Ипак, 1950. је изабран за научног саветника САНУ, што је, вероватно, имало утицај да се за штампање његовог Ратног дневника (1914–1916) заложе академици др Борислав Божовић и др Гојко Николић, деценију после његове смрти. Био је и то подвиг, судећи према „заштитним“ пасусима „Предговар“ др Гојко Николића, где се савремени читалац упозорава да „има неких места у дневнику која не могу да поднесу научноисторијску критику“. На пример: о могућности заједништва

са Хрватима; да на више места избија ауторова националистичка, великорепублика искључивост; и тако даље...

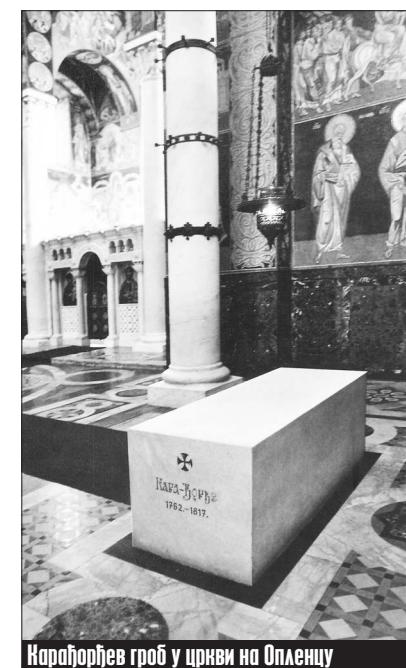
Yако време писања својих дневника – реч је о четири свеске – Светислав Барјактаровић беше студент медицине; тек је почeo студије у Инсбруку 1912. Као медицинар привремено, потом за стално додељен је санитету Моравске дивизије првог позива, те је све до краја 1914. био уз пуковника др Михаила Петровића, „оца српске ратне хирургије“, чији дневник, из тог периода, још није објављен. После преласка Албаније од 1916. до 1918. је легендарним Драгоманцима и даље уз др Михаила Петровића и др Ђорђа Нештића. И не треба се чудити што је по завршетку студија медицине (1923) у Прагу, специјализовао хируршке дисциплине – гинекологију и акушерство. Треба, мажда, зажалити за његовим дневницима баш из тог периода, ако их је видио. „Та болница представљала је читав један мали медицински факултет“, каже он у својој аутобиографији. Осим тога, Музеју Српског лекарског друштва поклонио је изузетно значајну фотографију с исцрпним објашњеним која је ко на њој тада (1917), и шта је ко – од четворице медицина,

чemu је успео да избегне дахијској потери (Причана *Петра Јокића о српском устанику*).

Вук Караџић преноси другу верзију догађаја, како су дахије у току *Сече кнезова* у Тополу послале неколико момака да посеку Црнога Ђорђија, баш онда када се спремао да тера свиње на скелу, но кад чује шта се ради, он распушти свиње, те са оним чобанима што их је унајмио, стапа да се „верка“ од Турака да и њега не убију (*Права година српској војеванја на дасје*).

По трећој варијанти, такође, у време када је Карађорђе баш лучио свиње и спремао се да их потери на острожничку скелу, стигле му црне вести како дахије сују смрт по Србији. Онда он своје свиње по којекаквим странпутницама дотера до речне скеле и ту их је „не тражећи Бог зна какве добити, на бразу руку, аустријским трговцима продао“, те похита натраг. У повратку, присуствовао је погребу кнеза Станоја из Зеока (Л. А. Баталака, *Историја српској устаници*).

Дакле, све три варијанте бацију особено светло на Карађорђеву личност и што је интересантно представљају три сасвим различита виђења Карађорђевог лика и његове улоге у првим устаничким данима. Први је пример у дослуху са богатом Карађорђевом хајдучком биографијом. Мајко се покљонаје пажње чињеници да су најистакнутији хајдуци били штићеници дахија – Кучук-Алија и Аганија штићеници су чуvenог Лазу харамбашу и Станоја Главаша, у чијој се чети налазио и Карађорђе. Услед те сарадње, хај-

Карађорђев гроб у цркви на Оplenцу

дуци су живели у срдачним и пријатељским односима са Турцима. Карађорђе је био побратим са орашачким ханџијом Ибрахимом.

Друга варијанта која је по смислу сагласна са песмом *Почејај буње против дахија* (изглед да је Вук препричао појединости из песме), дискретно, или упућивачки јасно оличава у Карађорђу предводника народа, који је зарад општих интереса у стању да се одрекне личне добити, распуштајући куд-које

чопор својих свиња, а којих је морао имати доста, јер је на том послу било ангажовано више чобана (у песми 12 чобана). У процесу настајања Карађорђевог култа, нарочито се полагало на истицање Вождове особине скромности, која га је одвајала од већине распусних устаничких старешина. Општепознати су његови уобичајени сиромашан оброк (погача и папула, уз пост; а погача и суво месо уз мрс, и уз пошупурица шумадијске ражке) који је он сматрао највећом гозбом и његовој просто одевање које га није одвајало од осталих сељака.

Трећи пример говори другачије од претходног. Наме, чак по цену сопственог живота и опасности одувожача хитног устајања у борбу против дахија, Карађорђе, ипак не одустаје од личног интереса, него своје свиње продаје, истинा по ниској цени, аустријским трговцима. Ова верзија догађаја која може бити и веродостојнија од претходне, не иде у прилог Карађорђу, јер је у вези са оним комплиексом тема и мотива који учествују у разграђивању његовог култа.

Напослетку, треба обратити пажњу на то колико нам овакви примери разноликих и другачијих сагледавања и тумачења истих појава помажу да утврдимо и покажемо колико важну улогу, чак и у наизглед неважном и спореном приповедном исказу, играју субјективна мишљења и намере, симпатије и антипатије, као и таленат приповедача.

Бранко ЗЛАТКОВИЋ

– Еј, Марице..., Марице, пробуди се!... Вакат је да на свет донесеш имењака маг!

Она скочи, кад у тај

мах на вратима скромног кућника лично Светитељ... као ратник. Са копљем у десној, а штитом у левој руци, спреман да на коњу пође против страшне немани.

– Нек ти је благословен син, Марице! – каза свети Ђорђе па изаде.

Ово рођење се заиста догодило на Ђурђиц и зато син доби име Ђорђе.

И после у животу, и у злу, Ђорђе се обраћа своме имењаку за помоћ, савет, благослов... Мало, мало, па каже:

– Свети Ђорђе, имењаче мој, помози ми!...

– ... Свети Георгије, благослови ово наше дело! – бидеју се речи уочи оног дана на Орашчу.

Кад ју је тешко, у мислима и молитви се обраћају своме имењаку, светом Ђорђу, како би ојачао своју упорност и очврсну веру у Бога:

– Упамти, имењаче, свемогућем Богу је све могуће... Он дарује благодатну силу онима који се у њега уздају – соколио га је свети Ђорђе.

Уочи оне кобне ноћи, по повратку у Србију, како је читавог живота и радио, помоли се Богу, па заспа лаким сном и тада му дође Господ лично:

– ... Венац глогов ти на главу стављам, бодрећи те да издржиш у подвигу у животу, јер ћеш у зору већ бити удостојен да у већности царујеш...

У тај час Ђорђе хтеде да пробуди свог писара Науме, али се на вратима колибе појави свети Ђорђе са мачем у десној, штитом у левој руци, спреман да га на коњу понесе у борбу против немани...

Записала Бранка РАДОВАНОВИЋ

Свети Ђорђе и Карађорђе

син бити удостојен многих земаљских почасти, но то је све трошно и за трен; твоме сину биће намењена почаст над почастима – да буде Христов непоколебљиви војник и да ратује за слободу народну и царство небеско!

Пробуди се Марица сва узбуђена због ових снова који јој никако не дадоше мира. Дању се заговори ради и неким мањим послом у башти, али како ног падне, она се спрема за разговор. И Петар примети необично понашање своје жене, али до њених снова не могаде доћи. Покушавао је да је разувери говорећи јој да је сам варка свеколика и да што је човеку мило, то му се и сnilо. Али, Марица опаде чврста у своме уверењу да то инаку нису неки обични и бапски снови, но да су предзнак нечега што ће се сигурно збити.

– Господару, овај наша првенац неће бити обично дете – стаде Марица Петру говорити.

– Бути, жено, не зановетај! Нити знаш шта ћеш, ни

ти знаш кад ћеш... Поверовала си у те твоје снове и мајчије, па не можеш да се освестиш...

– Нису то никакве враћбине, него је то предзнак; ја верујем св. Ђорђу шта он каже.

– А ти кад верујеш, веруј!... Него кад будеш с њим разговарала, а ти ме пробуди да га и ја приупитам нешто...

– Ти ми не верујеш, него шалу збијаш...

Већ се Марица скоро и навикла на ногне посете св. Ђорђа, унапред спремајући и питања и одговоре за њега. Са молитвом у срцу, Марица заспа. Тек што прође поноћ, а њој се јави Светије:

рургије, захваљујући Барјактаровићим сведочењима, добија на релјефност, на дубини. (Као када у једном трену, Барјактаровић, као најмлађи, бива остављен да се сањеницима преда непријатељу. Наређење је, срећом, по-вучено – по свој прилици ни он ни они не би извукли живу главу – те одмах после официјера за везу, дојури пуковник Петровић, да све лично потврди и провери. Или када, у предаху, санитетски официри, одреда доктори, апотекари, медицинари, покушавају да предвиде крај рата. „То се овако ради“, рећи је пуковник Петровић, „ако у кратком року ухватиш и убијеш три вешта, ето ти крај рата. Досад сам ухватио само два.“) И смена, иначе, простирајући је санитета највећи Јелије Ђоковић, који се истакао у кумановској, па у брегалничкој, па у црквој бици, бива јаснија тек када се уз Барјактаровићев дневник прочита и Петровићев. Из Барјактаровићевог, а по утику др Ђоке Николића, јенерала Илије Ђоковића, који се истакао у кумановској, па у брегалничкој, па у црквој бици, санитету за спасавање, јер је одбио да се преда; али је пре Колубарске битке с разлогом би

ИЗ РАДА ОГРАНАКА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ У АРАНЂЕЛОВЦУ, БАВАНИШТУ, БЕОГРАДУ И ГРАДИШКИ (РС)

Аранђеловачки огранак као културно средиште

Професор Нада Петковић је несустили
преталац кадар да и у малој средини однестује
плодове врхунске културе и традиције

У Аранђеловцу је основан Огранак 1993. године. Оснивање је обављено у ресторану Александар. Припреме за овај формални чин обавила је, тада још професор у Гимназији у Аранђеловцу, Нада Петковић. Поред уобичајених докумената, скуп је усвојио и програм рада Огранка. У програму је било назначено да ће Огранак радији на свом омасовљењу, иако је тада већ имао највише задужбинара, а касније, до формирања Огранка у Грађинцима, имао је највише пренумераната на *Даницу*. Остао је огранак у унутрашњости, ван Београда, са највећим бројем великих добровољника и добротвора Вукове задужбине. Највећи број задужбинара приступио је Задужбини и пре формалног оснивања Огранка.

Нада Петковић ради на најтежи могући начин. Прво „убеђује“ потенцијалне задужбинаре да „дају“ задужбинарски улог и приступе Задужбини, затим списак са потребним подацима и новац доноси у Београд, па пошто за сваког појединца у Задужбини добије признанију, она му је носи, као и лист „Задужбина“ у коме се објављује које је приступио Вуковој задужбини. Исто то ради и за пренумеранте на *Даницу*. При томе, за себе никада није узела ни динара од Задужбине (чак ни за путне трошкове). Она говори: „Док могу, нећу од Задужбине да узмем ни динар.“

Огранак Вукове задужбине у Аранђеловцу нема, као ни други огранци, свој жиро-рачун. Привремени рачун отворен је онда када је требало за нешто прикупљати новац (нпр.: за салу за културне догођаје у аранђеловачкој гимназији), свако кој је за овакве акције дао и најмањи прилог добио је од Наде детаљан извештај о томе како и за шта је новац утрошен, односно како је која акција „изведена“.

Нада Петковић краси бескрајно поштење и чистоту, као и велики рад. Она је од оних радника и сарадника који се „уздају у се и у своје кљусе“. Не воли колективни рад, јер тако не може да гарантује да ће преузете обавезе бити извршene на време. Рођена је 1933. године. У другом светском рату изгубила је оца у једном од усташких логора. Њена самохрана мајка одгајила је два сина и ћерку Наду, школовала их и васпитала да буду честити људи. На Филолошком факултету у Београду, у групи за француски језик, Нада Петковић се оспособила за професора и то и постала 1956. године у Гимназији „Милош Савковић“ у Аранђеловцу. На овој дужности је била пуних 40 година, када је, 1996. године, отишla u пензију. Вероватно јој није било лако у новој средини: млада и лепа, школована, професорка страног језика

Није разумевала нити подржавала комунисте. Дочекала је дан када су престали да буду власт.

Некако у исто време кад је захваљујући Нади Петковић основан Огранак Вукове задужбине, основано је, такође захваљујући Нади Петковић, и Коло српских сестара у Аранђеловцу где је она много „даја“ за заробљенике и избеглице из свих крајева бивше СФРЈ.

Од Огранка Вукове задужбине Нада Петковић је створила својеврсно културно средиште Аранђеловца. Сва врата су јој отворена – почев од Дворана књежева у хотелу „Старо зданje“ где су, захваљујући предурељивости и разумевању директора и осталих сарадника, одржавана предавања, представљања књига, концерти и наступи научника и уметника, пре свега из Аранђеловца и околине. Предавања су у овој дворани имали и академик Владета Јеротић, као и академик Павле Ивић и многи други познати научници и културни радници. Нада Петковић је успела да у рад Огранка „увуче“ и Слободана Ђорђевића, власника ресторана Александар, као и директора хотела Јзвор где су предавачи и уметници одседали о трошку власника, односно хотела. За потребе Огранка Н. Петковић је ангажовала и Општину Аранђеловац, друге фирме и предузећа који јој су увек одавалију било новчаним прилогом, откупом већег броја *Данице* или слањем кола у Београд да би се довезао неки од предавача и слично.

Нада Петковић ужива потпуно поверење Аранђеловчана. Причали су неки од њих да, кад је виде на улици, спреме новчаник и само питају колико новца треба да дају (за *Даницу*, Задужбину и друго). Не траже признанију нити било какву писмену потврду. Знају да ће њихов новац бити дат за оног чemu је намењен. Својим радом Нада Петковић је знатно допринала популаризацији Вука Каракаџића и Вукове задужбине и ширењу њиховог угледа.

Захваљујући њој, Огранак је штампао књигу *Вуковим пратом* у којој су сва предавања остварена на трибини Огранка. Предавања су почивала неком од духовних песама које је певao хор Гимназије. Било је то време када су и Гимназија и Огранак знали шта мора неминовно доби.

Поред књиге и изванредне трибине, Огранак је подстицао сакупљање и записивање народних умотворина и речи лингвистичке секције коју је водила наставник Милица Алексић и која је имала изванредног успеха на републичким такмичењима, затим је Огранак сакупљао књиге, свеске и оловке за ученике у крајевима изван Србије где су живели Срби и друго.

Име Наде Петковић је записано златним словима у Вуковој задужбини. Прва је добила (1995. године) захвалницу Вукове задужбине, као знак захвалности за све што је ученила за ову кућу.

Д. ЛАТКОВИЋ

Награђени млади таленти

Успех манифестије *Даници* у Баваништу, програму који се у овом месту по трећи пут одржава у дане Св. Ћирила и Методија, поред учесника у културно-уметничким садржајима, свој допринос дали су и ученици основних и средњих школа из Чачка, Земуна, Велике Моштанице и Беочина који су учествовали у наградном конкурсу који је организовао Огранак Вукове задужбине у Баваништу. Теме конкурса су биле: *Ћирилица српско* *писмо*, *Пиши смешну ћирилицу* и *најлепши ћирилични красност*.

Нада Петковић, председник
Огранка у Аранђеловцу

Међу неколико стотина приспелих радова на задате теме, жири у саставу: академик Видојко Јовић, председник огранка Вукове задужбине у Баваништу, др Миодраг Матицик, председник Управног одбора Вукове задужбине, и Слађана Млађен, управник Вукове задужбине, изабрао је најбоље радове.

Прво место за литерарни рад на тему *Пиши смешну ћирилицу*, у категорији виших разреда основне школе, освојила је Јована Црпајацки, ученик седмог разреда ОШ „Бора Радић“ из Баваништа. На тему *Ћирилица српско писмо*, за ученике средњих школа, прву награду је освојила Ивана Суботић, ученица четвртог разреда Економске школе из Чачка.

За најлепши ћирилични красност, чији је задатак био да ученици напишу три речи: вера, нада и љубав, за ниже разреде основне школе, прву награду је освојила Чикириз Андријана, ученица четвртог разреда ОШ „Доситеј Обрадовић“ из Умке. У категорији виших разреда основне школе, прву награду освојио је Филип Смиљанић, ученик седмог разреда ОШ „Бора Радић“ из Баваништа, док је у категорији средњих школа прву награду освојила Марија Алексић, ученица трећег разреда Правно-биротехничке школе „Димитрије Давидовић“ из Земуна.

У Вуковој задужбини, 4. јуна 2004. године свима њима уручени су велики сребрњаци са Вуковим ликом, које је предала Слађана Млађен, управник Задужбине. Захваљивши свим ученицима на учешћу и испуњеном таленту, позвала их је да и убудуће учествују и пожелела да се та активност у наредним годинама простира на већи број школа из Србије и Црне Горе и заграница. Представници огранака Вукове задужбине обећали су подршку и помоћ.

Овом свечаном чину присуствовали су и др Миодраг Матицик, председник Управног одбора, Србољуб Маринковић, посланик Народне скупштине Србије из Баваништа, Славко Вејиновић, сарадник у Задужбини; професори награђених ученика Нада Јовановић, ПБШ „Димитрије Давидовић“ из Земуна, и Божидарка Ђорђевић, учитељица Основне школе „Бранко Радичевић“ из Велике Моштанице, и председници огранака Задужбине мр Гроздана Комадинић из Чачка, Вера Секулић из Баваништа и др Југослав Антонић из Велике Моштанице.

ЧЕТРНАЕСТО РЕПУБЛИЧКО ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ УЧЕНИКА ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА

За српски језик с младаљачком љубављу

У ове 2004. године одржано је традиционално XIV републичко

такмичење из српског језика и језичке културе у Тршићу, 15.

и 16. маја. На овом нивоу такмичења учествовало је 255 најбољих ученика основних и средњих школа из целе Србије.

Седамдесет ученика и исто толико њихових наставника на

грађени су дипломама, књигама и другим наградама за освојено прво, друго и треће место.

Републичко такмичење из српског језика и језичке културе ученика основних и средњих школа ушло је у Програм такмичења Министарства просвете и спорта Републике Србије и финансирано је из буџета. Организатор такмичења је Друштво за српски језик и књижевност Србије, покровитељ такмичења је Вукова задужбина, реализатор – Вукова спомен-школа у Тршићу, а организатор Ђаљак Вуковог сабора је Културни центар „Вук Каракић“, Лозница.

Председник Друштва др Вељко Брборић обратио се присутним ученицима и наставницима и пожелео им добро дошлију у име организационог одбора такмичења, док је у име домаћина, Слободан Крстић, директор КЦ „Вук Каракић“ из Лознице, гостима по жељено пријатан боравак у Тршићу и успех на такмичењу.

Пријатељи такмичења трајало је два дана: у суботу, 15. маја, у најулу су се надметали ученици седмог и осмог разреда основне школе. Од 83 ученика у ОШ 29 је награђено, и то: 13 ученика у седмом и 16 у осмом разреду. У недељу, 16. маја, такмичили су се ученици сва четири разреда гимназије и средњих стручних школа, њих 172. Награђен је 41 ученик.

Представници Тршића и Лознице припремили су и организовали такмичење у Тршићу, са чином награде за ученике који су добили најбоље награде у овом такмичењу.

Овогодишње такмичење трајало је у једном дану: у суботу, 15. маја, у најулу су се надметали ученици седмог и осмог разреда основне школе. Од 83 ученика у ОШ 29 је награђено, и то: 13 ученика у седмом и 16 у осмом разреду. У недељу, 16. маја, такмичили су се ученици сва четири разреда гимназије и средњих стручних школа, њих 172. Награђен је 41 ученик.

Представници Тршића и Лознице припремили су и организовали такмичење у Тршићу, са чином награде за ученике који су добили најбоље награде у овом такмичењу.

Поред радног дела, боравак у Тршићу обогаћен је и квалитетним

програмом за све ученике, без обзира на узраст. За све наставнике, у оба дана, организован је излет у манастир Троношу, са ручком у манастирској трипезарији. Првог дана, на позорници у Тршићу, а другог дана у великој сали основне школе, ученици су присуствовали посебним представама: Чардак ни на небу ни на земљи у извођењу глумачког ансамбла позоришта за децу „Бошко Буха“ из Београда и Бој на Чокешини КУД „Каракић“ из Лознице.

И ово, четрнаесто по реду

републичко такмичење из српског језика и језичке културе

донело је много лепих друштава

и показало да каквих се резултата може доћи у оквиру

познавања једног од школских

предмета, који је, при том, и материјални језик, када се ученици приступију савесно, предано и са љубављу.

– за прво место ученицима

основних и средњих школа

уручена је Чиланка Првој срп

који је усвојила и сребрњак, док су наставници добили овогодишњи број *Данице*:

– за друго место годишњим алманахом *Даница* награђени су и ученици и наставници;

– за треће место ученицима је подељена књига *Српско-хрватска епска поезија* Максимилијана Брауна, а наставницима по примерак *Данице*.

Сви учесници добили су од Вукове задужбине новчиће са ликом Вука Каракића на знак сећања на ово такмичење.

Друштво за српски језик и књижевност поделило је свим наставницима који су допринали такмичарима по један примерак најновијег броја часописа *Књижевност и језик*. Ученици и наставници су, поред диплома, награђени и књигама (из фонда Друштва) и различитим бројевима часописа *Свеј речи*. Свим заинтересованим учесницима подељен је и *Информатор* са овогодишњим семинаром просветних радника који садржи: занимљива обавештења на тајмичењима која је организовано издавањем *Друштва* и различ

ИЗ РАДА ОГРАНАКА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ У ТРЕБИЊУ, БЕОЧИНУ, ЛОЗНИЦИ, ВЕЛИКОЈ МОШТАНИЦИ

Мало руку а велика снага

Уланови Огранак Вукове задужбине у Требињу са оптимизмом чекају годишњу скупштину, крајем јуна ове године, јер су, скромним снагама и средствима, постигли запажене резултате и у Требињу, које развија концепт Дучићеве идеје „Требиња као града културе“, а Огранак Задужбине већ постаје препознатљива установа културе на југу Херцеговине, па и шире.

Још једна Вукова трибина, заказана за 24. јуни, када ће бити представљен живот и рад проф. др Јована Деретића, врлог Требињца и Херцеговца и истакнутог стручњака у области нашега језика, о коме ће говорити проф. др Вукашин Бајовић из Српског Сарајева, на најлепши начин окончаће овогодишњу сезону.

Подсетимо, на Вуковим трибинама поближе су осветљени и представљени истакнути ствараоци – Јоаникије Памучина, следбеник Вукових идеја и један од најобразованијих Херцеговца 19. века, потом велики задужбинар и доброврор Лука Ђеловић Требињац, сликар Ристо и Бета Вукановић, а било је речи и о положају српског језика и писма...

Огранак Вукове задужбине Требиње, а под покровитељством Сабора српских гуслара и песника „Светосавље“, 23. априла у Требињу је приредио запажен научни скуп на тему „Бирилица јуче, данас и сутра“, на коме су о нашем националном писму беседили истакнути стручњаци из ове области из Републике Српске, Србије и Црне Горе. Исто тако, приређена је изложба Карије фондације „Пиши ћирилица“ и промовисана књига Радована Ждrala „Херцеговачка рајосница“, која је оцењена као једна од понајбољих књига о „Херцеговини – светог Саве дједовини“, која је до сада написана.

Уз то, одржано је и традиционално такмичење рецитатора и награђени најбољи ученичи – „вуковци“ Требиња, а упућен позив на членицима свих источнохерцеговачких општина да стипендирају помognу школовање нај-средњошколца „вуковца“. На овај апел до сада се одазвала општина Берковић, која је „вуковцу“ Миљану Ђурићу, што је у Требињу завршио Електротехничку школу и уписао Електротехнички факултет у Српском Сарајеву, доделила стипендију и тако помогла његово школовање ...

Огранак у Требињу активно ради и на сакупљању етно и историјске грађе о југу Херцеговине, чувању и неговању народног блага овог подручја и проводи друге, програмом заједнице, активности, а „пчела матица“ свакако је председник Огранка Петар Радановић, инжењер у пензији, уз помоћ групе „радилица“ и ентузијасти.

У плану је и подизање споменика Вуку Карапићу у Требињу, али договор са општинским властима још није постигнут, јер „вуковци“ траже центар града, односно трг песника – где су споменици Његошу и Ћирићу, а власти дају неке друге локације...

Овај огранак и даље вредно шири идеју Вукове читанке и годишњака *Данице* и мрежу претплатника, којих у Требињу има близу 200, а ове године планиран је и пригодан програм у част два века од Првог српског устанка.

Миловоје БЕШЛИЋ

Истрајни Беочинци

Уа годишњици оснивања Огранка, 15. марта 2004. године, одржана је годишња конференција. Пре одржавања конференције, у холу Дома културе у Беочину отворена је на свечан начин ретроспективна изложба скулптура вајара, самоуког уметника Џијије Поповића.

Огранак Вукове задужбине је овом приликом издао скроман каталог Џијије Поповићу у част, а изложбу је отворио песник, скулптор и сликар Коста Кузман. Он је говорио о првим данима познавања са Џијијем Поповићем и тридесетогодишњем друговању са овим по многу чему изузетним самоуким уметником чије се скулптуре налазе по многим галеријама у земљи и у свету. О нему као уметнику и о вредностима његовог рада, Кузман Коста је писао у каталогу изложбе.

Било је много посетилаца, поштовалаца уметничког рада Џијије Поповића, као и оних који су уз то чекали и на Скупштину Огранка, а све их је забављао тамбурашки оркестар „Ладолеж“ из Беочина. Било је ту и неизбежног послужења и све је било свечано.

На Скупштини су поднети извештаји, како је то ред, и саслушана не примедбе и сугестије за будући рад.

Огранак Вукове задужбине из Беочина ће и надаље успостављати сарадничке контакте са другим огранцима и настојаћемо да будемо добри домаћини и гости као и до сада.

Сарађивањем активно са Вуковом задужбином у Београду.

Ове године планирамо да одржимо неколико другарских вечери на којима ћемо одржати пригодна казивања о Каџајићевићима, манастиру Милешеви, српској ћирилици, а биће и даљи наставак о певачима, гусларима Вуковог времена.

Настојаћемо да посетимо манастире: Студеницу, Сопоћане, Раваницу, Лазарицу, Јубостињу, Жичу и Манастир.

Крајем маја планирамо пут за Сентандреју, а крајем јуна ћемо посетити Тополу и Оплену.

У септембру, зна се, бићемо прво у манастиру Троноши, а после на Саборишту у Тришићу. Надамо се да ћемо тамо сусрести многе наше пријатеље.

Морамо да напоменемо и то да ћемо уочи сваког планираног путовања одржати пригодна припремна предавања о томе где се путује и шта ће се видети.

Бањо БЛАЖОВ
професор, Беочин

И други пут успешно

Овогодишњи, други по реду, литературни конкурс за циклус необављених песама и кратку причу – под називом „Вуково звено“ – за средњошколце и ученике седмог и осмог разреда основне школе, који су организовали Огранак Вукове задужбине у Гимназији „Вук Карапић“ и Центар за културу „Вук Карапић“ из Лознице, заузево је значајно место у кругу манифестација приређених у оквиру 33. ђаљког Вуковог сабора.

Опредељујући се између седамдесетак прилога 48 младих аутора са подручја Републике (од Суботице до Врања и Прибоја) оцењивачка комисија је одлучила да награде за кратку причу додељи: **Срђану Вишићићу**, ученику трећег разреда Филолошке гимназије из Београда, и **Марији Јовановић**, ученици осмог разреда Основне школе „Свети Саво“ из Бадњевца, а да за циклус песама буду награђени: **Милош Мильковић**, ученик трећег разреда Економске правно-биротехничке школе „Нада Димић“ из Земуна и **Маријана Станковић**, ученица осмог разреда Основне школе „Јован Јовановић Змај“ из Врања.

Победници конкурса прочитали су своје радове у препуној сали

Задужбинар Вукове задужбине (66)

БЕОГРАД

1. Ђорђе Ђорђевић, у спомен мајци Јаници и оцу Атанасију, учитељима

2. Љиљана Ђорђевић, у спомен мајци Савети – Тани и оцу Вуку, геометру из Колашина

3. Станка – Беба Кораб, у знак сећања на 1. април – дан куће жалости родитеља Јокаша и Гране Вучковић из Даниловграда и њихових умрлих потомака

4. Корнелија Мандић – за унапређење ћирилице

5. Бранка Миловић

6. Милош Николић

7. Персида Ненчић, у знак сећања на деду Милића Јована Ненчића

8. Дивна Сурчински-Павловић, уз једногодишњи помен сестри др Ковинки Јовановић из Рашке и уз петнаестогодишњи помен супругу

Мату Павловићу

9. Марко Смиљанић

ГАЈДОБРА

1. Јелена Ковачевић

2. Сара Павић

НИШ

1. Драган Станимировић

НОВИ САД

1. Чедо Говедарица

СОМБОР

1. Мара Кнежевић

ТРБУШАНИ (код Чачка)

1. Нада Ђорђевић

ЧАЧАК

1. Радivoje Prteњак

ХИЛВЕРСУМ (Холандија)

1. Дарија Јањац, за српску ћирилицу (добротвор)

ЊУЈОРК (САД)

1. Радмила Милентијевић (велики добротвор)

ГРАДИШКА (Република Српска)

1. Даница Шмитран, у спомен мајци Госпави Шокчевић (1925–1952) из села Турјак

ИЗВЕШТАЈ О АКТИВНОСТИМА ОГРАНКА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ У ОСНИВАЊУ У ВЕЛИКОЈ МОШТАНИЦИ

Прве акције и пре званичног почетка

Успред сусривача, иницијативни одбор за оснивање Огранка Вукове задужбине у Великој Мощаници покренуо је више, а за сада реализовао две значајне културно-просветне акције. Прва је учешће на манифестацији „Дани ћирилице“ Баваниште 2004. Ученици ОШ „Бранко Радичевић“ у нашем месту и две суседне, ОШ „Карађорђе“ из Остружнице и ОШ „Доситеј Обрадовић“ из Umke, постигли су запажене резултате освајањем једног првог, једног другог и два трећа места. У жељи да се домаћину манифестације узврасти ка гостопримству, мр Снежана Лукић, директор ОШ „Карађорђе“ из Остружнице, као аутор, и Огранак Вукове задужбине у Великој Мощаници поклонили су ОШ „Бора Радишић“ у Баваништу вредну калиграфију.

Друга, веома значајна акција за нашу средину било је покретање иницијативе за прикупљање новчаних средстава у сврху обезбеђивања наградног књижног фонда за одличне и на такмичењима награђене ученике. У време појављивања овог броја листа *Задужбина*, на завршној школској свечаности, награђеним ученицима биће уручено стотинак вредних наслова. На предлог нашега огранка да ученици који су носиоци дипломе „Вук Карапић“ на дар добију примерак календара *Даница* и да то постане традиција, управа Вукове задужбине је, поздрављајући ову иницијативу, одлучила да ове године награди Јелену Сарић, Сању Кордјић, Сању Вејштицу, Јулијану Илић, Јована Марковића и Дарку Јеремија, носиоце поменуте дипломе, примерцима календара *Даница* за 2004. годину. Следећих година се обезбеђивању представља у те сврхе бринуће се наш огранак. Покренуте су и иницијативе за обнову књижног фонда за школску библиотеку, а такође и иницијатива за оснивање месне библиотеке.

Мр Снежана ЛУКИЋ, директор ОШ „Карађорђе“, Остружница, и др Јујослав АНТОНИЋ, председник иницијативног одбора за оснивање Огранка у Великој Мощаници

С ПРЕДСЕДНИЦИМА ОГРАНАКА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ

Договор о сарадњи

Представници огранка Вукове задужбине на састанку у Београду уочи свечаности посвећене Првом српском устанку одржаном на Коларцу

Смотра рецитатора

Жа 36. смотри рецитатора Србије „Песниче нараода мог“, која је одржана у Ваљеву 14. маја 2004. године, учествовала су 103 рецитатора из 60 градова, који су претходно победили на одељенском, школском, општинском, окружном (покрајинском) смотрама.

На финалном делу такмичења учествовало је по шест рецитатора млађи и средњи узраст и осам рецитатора старијег узраса, одабраних на предтакмичењима.

Млађи узраст:

1. Јован Еречковић, из Бачке Паланке

2. Давид Окулић, из Ечке

3. Андреа Чорогар, из Ечке

Средњи узраст:

1. Јован Јовчић, из Лазаревца

ДИРЉИВО СВЕДОЧАЊСТВО
О МЕТОХИЈСКОМ СЕЛУ

Нови записи о Гораждевцу

Древно метохијско село Гораждевац и околина добили су и седму књигу о свом дугом и бурном трајању. У њој су сабрана нова сведочанства о временима, људима, знаменитостима и забавним најдирљивија су бележења о масакрирању деце на Бистрици.

Нас Гораждевчани нарочито одушевљава чињеница што је стара основна школа – храм првог светог, одликана орденом Вука Караџића, поводом века духовног зрачења. То је посебно истакнуто на корици ове књиге и освртом на њеним првим страницама.

Ова збирка записа значајно употпуњава мозаик завичајне историје наведеног краја и још је један писани споменик о делу Хвосна (Метохије).

У књизи су прилози разних аутора, од ученика до академика. Највише је текстова новинара и публициста. Многобројне су теме и начини њихових казивања певачи и камером.

Записи се односе на разне области, од географије и историје, питања саобраћаја, снабдевања и друго, све до појединачних породичних и личних моментана.

У захватању времена најдубље иду први редови – део текста академика Лутовца. Он у истом стави на наводи Гораждевца и друга места, заједно са досељавањем Словена, са седмим веком – претпровашијем миленијума.

Посебну пажњу привлаче странице са букетом уметничких прилога – стихови песника, ноте музичара, снимци, уметничке фотографије, скици вајара за склоптуру ИСТРАЈАВАЊЕ ГОРАЖДЕВЦА. Реч је о иницијативи проф. др Драгана Раденовића за исказивање признања Гораждевчанима кроз векове, као и данас што стоје на брану хвостанској дела старе Србије.

У овој збирци су вредни прилози за житеље села и њихове земље у расејању, а уједно и занимљиви садржаји за друге читаоце.

Заслужују признање пређивачи за велики труд, трагања, проналажења, обраду и презентирање сведочења, као и за пригодна објашњења, илustrације и опрему књиге.

Божидар РАДУНОВИЋ

УЗ ПРЕМИЈЕРНО ИЗВОЂЕЊЕ СРПСКО-РУСКОГ МАРША ЧАЈКОВСКОГ

Откуд „Сунце јарко“

Српско-руски марш П. И. Чайковског настао је 1876. године као делописано по поруџбини а поводом концерта који се одржавао као подршка српским ратницима током трајања српско-турског рата. Према идеји И. Г. Рубинштajна, организован је велики концерт подршке Добротворном словенском комитету, који је из Русије у Србији славо добротворе и помогао јој у тек објављеном рату, а Чайковски, као близак Рубинштajнов пријатељ и сарадник, добио је задатак да напише композицију пригодног карактера. Иако је познато да писање по поруџбини уметници углавном раде без већег задовољства, ово дело се издава као изузетак, с обзиром на то да га је Чайковски након премијерног извођења и сам често изводио.

Оно што такође издава ово дело као специфично јесте његов двоструки назив. Наиме, у већини стране литературе (као и на Интернету) марш се може наћи под називом Словенски марш („Slavonic March“ или на француском „Marche Slave“), при том се често у загради додаје и други назив), док се у домаћој литератури углавном налази под називом Српско-руски марш (други назив је врло ретко заступљен). Литература нам, најалост, не отвара много о овој појави и разлозима двоструког назива овог дела, али се може претпоставити да је првобитном наслову, услед жеље за истaćињем словенске концепције, приодат и нови назив који се могао равноправно користити.

Да би се кренуло у разматрање карактеристика овог дела, неопходно би било укратко сагледати историјске прилике и друштвено-политички контекст у којима ово дело настаје, како у самој Србији тако и у међусобним односима Србије и Русије и опште културне климе која влада у тој доби.

Наиме, по избијању рата са Турском 1876. године, Србија и Црна Гора имале су велику подршку Русије. Чак је и врховни командант српске војске био руски генерал Черњајев, који је прешао у Србију са неколико хиљада добровољаца. Русија је, такође, активно учествовала у преговорима између заражених страна, свесрдно заступајући интересе Србије и Црне Горе (Чајкановић 1997:259). Осим тога, опште интересовање за „словенску браћу“ и јачање панславистичких идеја карактеристично је за другу половину XIX века имало је врло јак одјек и у Србији, а подржавали су га словенски настројени кругови из Русије услед навода Н. Д. Кашина, који је, пишући успомене после композиторове

Три српске
мелодије
послужиле
Чајковском
као
основица
за марш

живота, пуно бурних историјских догађаја, XIX век донео је појаву великог броја „националних школа“ широм Европе. Тренд зајимања за националну музику разних народа постаје врло актуелан а национални моменат музички врло продуктивна сила. Музичке идиоме одређеног подручја експлатишу бројни композитори. Тако, у периоду XIX века српски фолклор побуђује пажњу бројних композитора широм Европе, тиме и руских музичара. Контакти руских аутора са српским музиком су спорадични. Први од конкретних поступака коришћења музичког материјала заснованог на музичици из Србије била је „Фантазија на српске теме“, релативно кратка и једноставна симфонијска слика Н. Римског-Корсакова, која се сврстала у његове ране радове. Ово дело је, међутим, изазвало неobično велику пажњу, па је и сам Чайковски реаговао и јавно честитио млађем колеги истичући да се ради о изузетно занимљивом делу и врло талентованом младом композитору. Како наводи Марија Бергамо у књизи „Српске племе у делима руских и совјетских композитора“, можда су баш „Српска фантазија“ Римског-Корсакова и одушевљење темама песама који он користи били повод да их неколико година касније и сам Чайковски употреби у „Српско-руском маршу“ (Корен-Бергамо, 1983:17).

Једно од значајних питања која се отварају приликом анализе овог дела јесте како је Чайковски дошао до материјала на коме је заснована ова композиција. Према постојећој литератури, основни извор биле су „Српске народне пејсме“ Корнелија Станковића (издана 1851, 1853, 1859, 1862, 1863), мада се као извор наводи и рукописни зборник народних песама В. Ф. Одојевског. Даље разматрајући питања контаката међу руским и српским композиторима и културним радницима уопште, долази се до закључка да су везе између њих били прилично развијене и да су сви међу собом врло активно сарађивали.

Овде долазимо до још једне забуне која се јавља када се анализира литература која се односи на ово дело. Наиме, у једном делу литературе могу се наћи наводи да је Српско-руски марш заснован на темама двеју српских песама, док се у другом јасно истиче да се заправо ради о три песме. Забуна је очигледно настала услед навода Н. Д. Кашина, који је, пишући успомене после композиторове

смрти, навео да се ради о две песме које је Чайковски искористио као основу за поменуто дело (Корен-Бергамо, 1983:20). У том смислу значајно је истаћи да као основу за ову композицију аутор користи теме три песме из Србије: „Сунце јарко“, „Радо иде Србин у војнике“, „Праг је ово милог Срба“. У складу с тим да су, по свему судећи, као извор коришћене збирке К. Станковића, у којима се налазе забележене све три поменуте песме, било би корисно нешто рећи о самом Станковићу и песмама које су послужиле Чайковском као основа за ово дело.

Тако, песме које је Чайковски искористио као основни музички материјал у Српско-руском маршу не припадају традицији српског музичког идиома у Србији тога доба већ се ради о песмама које се изводе искључиво у градским срединама, а имају и познате ауторе (аутор песме „Радо иде Србин у војнике“ је Јакимек-Ђурковић; Ђевић 1985:182). При избору песама које ће користити као основу за своје дело, Чайковски је очигледно водио рачун о тематској усклађености па је текстуални садржај песама борбено-патриотски.

Српско-руски марш настао је у тзв. московском периоду живота Чайковског који је играо значајну улогу у формирању његове стваралачке личности. У том раздобљу он већ има израђен апаратус свог музичког језика и композиционе технике, као и изграђени однос према нацијиним коришћењу националних музичких образца. У том смислу он поменуте песме користи слободно, али не нарушајући њихову основну структуру. Дело је написано у слободној сонатној форми, са широким кодом. Комплекс прве теме (песма „Сунце јарко“) има три дела и атмосфером осликова трагу и проблеме нараода који вековима ратује са Турцима. Насупрот томе, друга тема је пројекта снагом и енергијом која све више расте и као њена основа коришћена су друге две песме („Праг је ово милог Срба“ и „Радо иде Србин у војнике“). Она осликова борбу, а поред две поменуте теме, појављује се и тема руске химне која симболично приказује подршку Русије у том рату. Ову тему Чайковски ће касније искористити у чуvenој Увертири 1812. Занимљиво је да „Српско-руски марш“ није у тројевој форми карактеристичној за овај тип композиције већ делује као сегмент композиције већ обима.

Ово дело је на репертоару бројних оркестара широм света и активно се изводи у великом броју земаља. Чудно је да се, иако је Чайковски један од најизвођенијих аутора на нашим просторима, на премијерној извођењу Српско-руског марша заиста дуго чекало. Надамо се да немо га убудуће чешће слушати.

У ишчекивању нових извођења...

Мр Ана ХОФМАН

Његош на интернету

3. Петар II Петровић Његош, Луча Микрокозма: *A mikrokozmosz fényle: Bölcseleti költemény* (Mag) /Zoltán Csuka/ Budapest: Tankönyvkiadó, 1982.

4. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Mountain Laurel* (Eng) /D. Mrkic/ Ottawa: Commoners' Pub, 1985.

5. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Gorski venec* (Mak) /Блаже Конеџи/ Скопје: Македонска књига, 1986.

6. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: The mountain wreath* (Eng) /Vasa D. Mihailovich, Irvine Calif/, 1986.

7. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Poetry* (Ukr) /O. Zoldak, D. Pavlycko/ Kiev: Dnipro, 1987.

8. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Gornji venec Samozvanec Stepan Malyj* (Rus) /Jurij Kuznecov/Moskva: Nauzozestvenaja literature, 1988.

9. Петар II Петровић Његош, Луча Микрокозма: *The ray of the microcosm (Eng)* /A. Schimaus/ Beograd: Vereinigung zur Pflege des Njegoš-Werkes, 1997.

10. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: The mountain wreath* (Ser-Cr) /Vasa D. Mihailovic/ Beograd: Vaјat, Beograd: Prosveta, 1989.

11. Петар II Петровић Његош, Луча Микрокозма: *The ray of the microcosm (Eng)* /Prvulovic, Žika/, Salt Lake City, UTAC: C. Schlacks Jr, 1992.

12. Петар II Петровић Његош, Луча Микрокозма: *The Ray of the Microcosm (Eng)* /Mijovic, Pavle/ Cetinje: Montenegro PEN Centre, 1992.

13. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Gorski venec* (Mak) /Blaze Koneski/ Skopje: Mисла, 1997.

14. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Der Bergkranz* (Dt) /A. Schimaus/ Beograd: Vereinigung zur Pflege des Njegoš-Werkes, 1997.

15. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: The Mountain Wreath* (Eng) /James W. Wiles/ Beograd: Njegos's Work Promotion Association, 1997.

16. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Gornji venec: istoriokesko sobotij konca semnadcatog veka* (Rus) /Ju. Kuznecov/ Beograd: Obscestvo po izmenjenju i sohranjenju tvorcestva Negoša, 1997.

17. Петар II Петровић Његош: *Noc skuplja vijek* (Rus, Fr, Dt, Eng, Esp, Ch) /Vuk Minic/Beograd: Interpress, 1997.

18. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Mountain laurel* (Eng) /Dan Mrkic/ Ottawa: Commoners' Pub. Society, 1998.

19. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Ghirlanda della montagna* (It) /Petar Kasandric/Beograd: SANU, 1999.

20. Петар II Петровић Његош, Луча Микрокозма: *La Lumière du Microcosme* (Fr) /Boris Lazic/Beograd: Alliance Yougoslavie-France, 2000.

21. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Mongenegrski arektrans: samostalnost i vrednost* (Sve) /Alfred Jensen/Beograd: Foreningen for framjanjetet ac Njegos' verk, 2000.

22. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: The Mountain Wreath* (Eng) /James W. Wiles/ Beograd: Njegos's Work Promotion Association, 2000.

23. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Mountain laurel* (Eng) /Dan Mrkic/Ottawa: Commoners' Pub. Society, 1998.

24. Петар II Петровић Његош, *Gorski vijeća: Kraljica Jelena* (Srb) /Hiroshi Jamasaki, Kazuo Tanaka/ / 2003.

Дванаеста Даница

Дванаесто годиште српског народног календара *Даница* за 2005. год